

**MIHAIL BAKUNIN'DE
ANTI-OTORİTERYANİZM VE ÖZGÜRLÜK**

Eren BALKAYA

**Yüksek Lisans Tezi
Felsefe Anabilim Dalı
Yrd. Doç. Dr. Zafer YILMAZ
2015
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI**

Eren BALKAYA

**MIHAIL BAKUNIN'DE ANTİ-OTORİTERYANİZM VE
ÖZGÜRLÜK**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd. Doç. Dr. Zafer YILMAZ**

ERZURUM - 2015

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

20/07/2015

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Mihail BAKUNIN’de Anti-Otoriteryanizm ve Özgürlük " adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ ☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ ☐ Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

20/07/2015

Eren BALKAYA

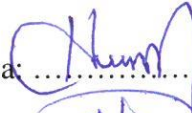
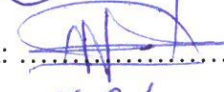
**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yrd.Doç.Dr.Zafer YILMAZ danışmanlığında, Eren BALKAYA tarafından hazırlanan bu çalışma 20/ 07 / 2015 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Felsefe Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç.Dr. M.Hanifi MACİT İmza:
Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr.Zafer YILMAZ İmza:
Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr.Kemal BAKIR İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	II
ABSTRACT	III
ÖNSÖZ.....	IV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVLET

1.1. ANARŞİZM VE DEVLET	8
1.2. BAKUNIN VE DEVLET	9
1.2.1. Devletin Yok Edilmesi - Devrim.....	16
1.2.2. Devrimden Sonraki Yeni Toplum	20
1.2.3. Toplumsal Sözleşme.....	25

İKİNCİ BÖLÜM

OTORİTE

2.1. ANARŞİZM VE OTORİTE.....	28
2.2. BAKUNIN VE OTORİTE (DOĞAL VE YAPAY OTORİTE).....	29
2.2.1. Bilimin Otoritesi.....	32
2.2.2. Bakunin’de Din Otoritesi	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖZGÜRLÜK

3.1. ANARŞİZM VE ÖZGÜRLÜK	40
3.2. BAKUNIN VE ÖZGÜRLÜK.....	42
3.2.1. Özgür Toplum İçin Devrimci Eylem.....	46
3.2.2. Ekonomik Özgürlük –Kollektivizm	49

SONUÇ.....	53
KAYNAKÇA	56
ÖZGEÇMİŞ.....	60

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****MIHAIL BAKUNIN'DE ANTİ-OTORİTERYANİZM VE ÖZGÜRLÜK****Eren BALKAYA****Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Zafer YILMAZ****2015, 60 sayfa****Jüri : Yrd. Doç. Dr. Zafer YILMAZ (Danışman)****Doç. Dr. M. Hanifi MACİT****Yrd. Doç. Dr. Kemal BAKIR**

Bu çalışmada anarşist felsefe tarihi içinde fikirleri, çelişkileri, eylemciliği, sürgünleri ve kaçışlarıyla öne çıkan Mihail Bakunin'in özgürlüğü, toplumu, devleti, otoriteyi nasıl tanımladığı ve bu kavramların özgürleşmiş formları açıklanmaya çalışılmıştır. Anarşist düşünce tarihi içinde tüm boyutlarıyla irdelenen, anarşist düşüncenin belkemiğini oluşturan devlet, özgürlük, otorite kavramları Bakunin tarafından oldukça radikal bir şekilde tanımlanmıştır. Bakunin için devlet; devasa bir kötülüğü, otorite; dışsal olduğu sürece bir baskı aracı ve köleleştiriciyi, özgürlük ise halkın kendiliğinden eylemi ile yaratılacak bir olguyu ifade eder.

Bakunin devlet ve dışsal otoriteye karşı mücadele etmek için çeşitli platformlarda konuşmalara, eylemlere, mitinglere birebir katılarak yaşadığı dönemde baskı altında olan Slav halkına özgürlüğün ancak 'devrim' yoluyla kazanılabileceğini göstermeyi amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Bakunin, devlet, otorite, özgürlük, anarşizm

ABSTRACT

MASTER THESIS

MIHAIL BAKUNIN ON ANTI-AUTHORITARIANISM AND FREEDOM

Eren BALKAYA

Advisor : Assist. Prof. Dr. Zafer YILMAZ

2015, 60 pages

Jury : Assist. Prof. Dr. Zafer YILMAZ (Advisor)

Assoc. Prof. Dr. M. Hanifi MACİT

Assist. Prof. Dr. Kemal BAKIR

This study is aimed to analyze the perspective of Mihail Bakunin, who distinguished with his ideas, contradictions, activism, exiles and escapes in the history of anarchist philosophy, on certain concepts of freedom, society, state, authority and their more liberalized forms. The concepts of state, freedom and authority, which were thoroughly scrutinized in the history of anarchist thought and formed the backbone of it, were radically defined by Bakunin.

Such concepts as state, freedom and authority, which have been examined thoroughly throughout the history of anarchist philosophy and which form the basis of anarchist philosophy, are quite radically defined by Bakunin. For Bakunin State represents; an evil of tremendous proportion, authority represents; oppression and slavery if it is external, freedom represents; a fact to be realised by public action.

Participating personally in public speeches, actions and meetings in order to fight against state and external authority, Bakunin aimed to demonstrate that the Slavic people, who were under oppression when he was alive, could obtain their freedom only through revolution.

Keyword: Bakunin, state, authority, freedom, anarchism

ÖNSÖZ

Anarşist düşüncenin köklerini eski Çin metinlerine ve antik Yunan düşüncesine kadar götürebiliriz. Ancak siyasi ve felsefi anlamda belirgin bir şekilde ortaya çıkışı 18.yy sonlarına denk gelir. William Godwin'in görüşleriyle belirmeye başlayan ve Pierre – Joseph Proudhon'un görüşleriyle gün yüzüne çıkan anarşizm, temel olarak Avrupa düşüncesi içinde şekillenmiştir. 19. yy Avrupası'nın çalkantılı siyasi ortamında Aydınlanma Hareketi'nin sonucu olarak dinsel otoritenin sorgulandığı bir dönemde anarşizm bütün otoritelerin sorgulanmasına girişmiştir. Çok uzun süre Marksizm'in gölgesinde kalmış olmasına rağmen uzun bir silsileye ve heterojen bir geleneğe sahip, devrimci bir felsefe olarak anarşizm; aslında geleceğin radikal bir siyaseti olabilecek bir potansiyele de sahiptir.

Konu anarşizm olunca, ilk akla gelen isimlerden birisi Mihail Bakunin'dir (1814-1876) Nitekim Bakunin kendini anarşist tarihin en ateşli savunucusu olarak tanımlar. Bakunin, yıkma dürtüsüne ve devrimci karakterine inanarak yola çıkmış bir fikir adamıdır. O, teorik devrimci, anarşist diktatörlük anlayışıyla ünlüdür. Bakunin'in sistemi Marksizm ve Liberalizm gibi sistemlerle beraber onlara paralel bir platformda irdelendiği zaman onların eleştirdiği noktalardan sıyrılarak ortaya çıkan bir sistemdir. Anarşizmi anlamak, anarşist bakış açısını doğru yorumlayabilmek için Bakunin'i ve onun öğretisini doğru bir şekilde kavrayabilmek gerekir. Çünkü o anarşizmin en radikal noktasındadır. O, sınırsız özgürlüğü, devletin gereksizliğini, iktidar ve toplumsal sözleşmenin aldattıcılığını yaşadığı dönemde eylemsel platformlarda bizzat bulunarak savunmuş ve yeni bir sistem için kısmen çerçeve çizmeye çalışmıştır. Kısmen diyoruz çünkü Bakunin kendi içinde çelişebilen, tutarsızlıkları ile tepki çeken bir anarşisttir.

Bu konuyu seçerken amacımız anarşizmin temel argümanlarının Bakunin tarafından nasıl analiz edildiğini ortaya koymaya çalışmaktır. Bakunin'de anti-otoriteryanizm ve özgürlük şekillenirken tabi ki dönemin siyasal karmaşasının etkisi ve çağdaşları olan Karl Marx, Proudhon gibi düşünürlerin fikirleri de etkili olmuştur. Bu yüzden bizde zaman zaman bu fikirlere de yer vermeye gayret gösterdik.

Çalışma giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde 'anarşizm' ve 'anarşinin' kavramsal çözümlemesine yer verilerek, Bakunin ile ulaştığı anlamsal boyutu açıklanmaya çalışılmıştır. Birinci bölümde devlet kavramının anarşist bakış açısıyla nasıl tanımlandığı, siyaset felsefesi içindeki yeri ve Bakunin için devletin neyi ifade ettiği analiz edilmiştir. Yine bu bölümde devrimle yıkılan devletin yerine inşaa edilecek yeni toplumsal düzen ve bu düzeni sağlama noktasında 'toplumsal sözleşme' ifadesinin anlamına değinilmiştir. İkinci bölümde; otorite kavramın anarşist düşünce tarihinde ve Bakunin'de neyi ifade ettiği irdelenmiş, Bakunin'in kısmen kabul ettiği bilim otoritesi ve şiddetle reddettiği din otoritesine ilişkin görüşlerine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise, özgürlüğün anarşist düşünce sistemi içerisinde ve Bakunin'de nasıl bir anlama sahip olduğu açıklanmıştır.

Bakunin'in düşünür kimliğinin yanısıra baskın olan eylemci kimliği, onun eylemden eyleme koşturmaktan fazlaca yazınsal eser bırakamamasına neden olmuştur. Bu durum çalışma yapılırken karşılaştığımız en büyük zorluktur. Makaleler ve eylemler için hazırladığı bildirgeler dışında kaleme aldığı kitap haline getirilebilmiş sadece üç eseri bulunmaktadır. *Devlet ve Anarşi*, *Bakunin Marx'a Karşı*, *Tanrı ve Devlet* isimli eserler onu anlamak için başvurabileceğimiz eserleridir. Çalışmamızda mümkün olduğunca, Bakunin'in kendi eserlerinden faydalandık. Birincil kaynakların yanı sıra konuyla ilgili ikincil kaynaklara da başvurduk.

Çalışmama bilgi ve tecrübeleriyle katkıda bulunan danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Zafer YILMAZ' a teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

Anti-otoriteryanizm –anarşizm- ve özgürlük; biri diğerini kendine çıkış noktası olarak, üzerine bir yaşam tarzı inşaa ederek genişlemiş, yıllarca yöneticilerin baskıcı tutumlarına karşı ayakta durmanın nasıl olacağını göstermeye çalışmış kavramlardır.

Yunanca kaynaklı olan ‘anarşi’ kelimesi; ‘olmaksızın’, ‘- sız’, ‘..... -in yokluğu’ ya da ‘..... -in olmaması’ anlamlarını veren ‘a’ ön eki ile ‘yönetici’, ‘şef’ ‘hükmeden’, ‘komutan’ anlamına gelen ‘διακυβέρνηση’ (archos) kelimesinin birleşiminden oluşur. Efendilerin olmaması, üst-buyruk eksikliği, öndersizlik, ölçsüzlük, yasadızlık, durumunu ifade eden anarşi kelimesi aslında -toplumdaki algılanışı olan - kaos ya da anomi anlamına gelmez. Gönüllü toplumsal ilişkilere dayanan bir toplumu vurgulayan, yönetimin gereksiz olduğu ve ortadan kaldırılması gerektiği yönündeki bir inanca sahip sistemi ifade eder.¹ Özellikle Fransız Devrimi sırasında politik arenada çok kullanılmaya başlanan bu kavram, kurumsal otoriteden bağımsız yaşamayı tercih eden kişileri de ifade eder.² Bu bağlamda anarşizm, insan yapımı yasalarla kısıtlanmamış, özgürlük üzerine kurulu bir yeni toplumsal düzen felsefesi, bütün yönetim biçimlerinin şiddete dayandığını ve bu yüzden yanlış, zararlı ve gereksiz olduğunu savunan bir teoridir.³

Anarşizm hakkında konuşmak ya da yazmak isteyen kişilerin iki zorlukla karşılaşabilecekleri söylenebilir; ilk zorluk, anarşizmin terörizmle, şiddetle ve karışıklıkla ve düzensizlikle, eş anlamlı olarak kullanılması ve bu yüzden kötü bir şöhrete sahip olmasıdır. İkinci zorluk ise anarşizm kavramının ne olduğunu saptamaya çalıştığımız da karşımıza çıkar. Çünkü anarşizm tek yanlı ve kapalı, bütünlüklü bir kuramsal yapıya sahip değildir. Hatta bazı siyaset bilimciler, anarşizmin herhangi bir kuramsal anlam ve öneminin bulunmadığını öne sürerler. Böyle olunca da daha başta, anarşizmin tanımını yapmak pek işlevsel görünmez. Çünkü böyle bir “izm” in oluşturulması durumunda, çeşitli politik ve sosyal düşünceler göz ardı edilmiş olur, anarşizmin bilim kuramı ve bilgi kuramına yaklaşımlarının yanı sıra çeşitli sanatçı ve

¹ Rolf Cantzen, *Daha Az Devlet Daha Çok Toplum*, (Çev.: Veysel Atayaman), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2000, 36.

² George Woodcock, *Anarşizm Bir Düşünce ve Hareketin Tarihi*, (Çev.: Alev Türker), Kaos Yayınları, İstanbul 2001, 14

³ Emma Goldman, *Anarşizm Neyi Savunur*, (Çev.: Derya Kömürcü), Agora Kitaplığı, İstanbul 2012, 14.

yazarların yaklaşımları da gözden kaçır. Bu nedenle kapsamlı bir tanımlama belirsiz ya da içi boş bir tanım olur, ya da anarşist düşüncenin çok yönlülüğüne, çeşitliliğine uygun düşmez.⁴

Anarşizmi tam olarak tespit etmek bir kavram çözümlemesinden çok daha öte bir şeydir. Çünkü anarşizm bünyesinde birbirinden çok farklı bakış açısı, fikir, strateji barındıran geniş bir fikirler alemidir. Anarşizmin bu durumu, merkezine aldığı problemlerden kaynaklanmaktadır. Özgürlük, devletsizlik, otorite karşıtlığı veya otoritelerin içinde yakın gelenler, otoritenin tamamen reddi eşitlik vb. konu ve kavramlar zaten başlı başına bir çeşitliliğe götürürken, anarşizm bu kavramları da kapsayan genel bir çerçeveye hakim olunca işin içinden çıkmak, net tanımlamalar yapmak zorlaşır. Yine de anarşistlerce hemfikir olunabilecek bazı ifadeler kullanmak gerekirse şunları söyleyebiliriz;

Kendine çıkış noktası olarak özgürlük, eşitlik, adalet gibi değerleri alan anarşizm, devleti bir baskı aracı olarak görür ve bahsi geçen değerlere zararı dokunduğu için onu reddeder. Reddettiği devletin yokluğunda düzeni oluşturacak bir sistem kurmaya çalışır. Bunu yaparken de insan doğasını ve insan onurunu ön plana alır. Doğal durumda doğası gereği iyi olan insanın, devlet gibi kontrol ve baskı araçlarından dolayı kötüleştiği iddiasında olan anarşizm, insanı kendi haline bırakınca hem aklını kullanarak hem de doğasına uygun olarak doğru olanı bulacağını düşünür.

Anarşist düşüncenin köklerini eski Çin metinlerinde de ve antik Yunan düşüncesinde de bulabiliriz. Fakat bu noktada, genel olarak özgürlüğe eğilimli akımların ve düşünürlerin böyle kapsamlı bir perspektife dahil edilmesi gibi bir sorunla karşılaşabiliriz. Bu yüzden anarşizmin temel ilkelerinin belirlenmesi konusunda daha kabul edilebilir bir dönem olan 18.yy'ın sonlarına gitmek daha doğru olacaktır. Nitekim Godwin, anarşizm sözcüğünü, Fransız İhtilali'nin oluşturduğu kaos ortamında yanlış çağrışımlara neden olacağı düşüncesiyle kullanmasa da 1793 yılında yayımladığı '*An Enquiry Concerning Political Justice*' (*Siyasal Adalet Üzerine Bir İnceleme*) adlı eserinde ortaya koyduğu görüşleriyle, felsefi anarşizmin en tutarlı ve derin savunucusu olarak kabul görmüştür. Godwin'in anarşist teorideki yerini Pyotr Kropotkin şu sözlerle ifade eder : “Anarşi sözcüğünü kullanmadı, ama yasalara saldırarak, devletin

⁴ Cantzen, 35-36.

gereksizliğini kanıtlayarak ve her toplumun biricik temeli olan gerçek adaletin ancak mahkemelerin yıkılmasıyla sağlanabileceğini söyleyerek anarşizmin temel ilkelerini harika bir şekilde ortaya koydu’’⁵

Anarşizm politik bir terim olarak kullanımı ise 19. yy sonraların da Proudhon’un *Mülkiyet nedir?, Hak ve Yönetim İlkesi Üzerine Bir Deneme* adlı çalışmasında karşımıza çıkar. Önceleri anarşi daha çok düzensizliği ima eden bir terim olarak kullanılırken Proudhon bu çalışmayla anarşiyi bir efendinin, bir egemenin yokluğu olarak tanımlamıştır.⁶ Proudhon’a göre toplumsal bir varlık olarak doğan insanın, bütün ilişkilerinde eşitlik ve adalet araması en doğal eğilimidir. Aynı zamanda bağımsızlığına ve gururuna da düşkün olan insan doğası onu engelleyecek her türlü otoriteyi reddedecektir.⁷ Anarşizm, kalıplar içine sıkıştırılmış, tehlike altındaki insan özgürlüğünü koruma hedefinde olan, kendiliğinden ortaya çıkmış olan, insan doğallığından kaynaklanan özgürlüğü değerli kabul ederek, onu korumak için meşru ya da meşru olamayan her yolu mübah kabul eder.⁸

Anarşizm, kaba çağrışımlarını Birinci Enternasyonal’e kadar muhafaza etmiştir. “Anarşi” terminolojisi, 1870’ler boyunca Enternasyonal’in kongreleri ve ateşli tartışmalarındaki dolambaçlı bir tarihi izlemiştir. Anarşizmin Avrupa ve Amerika’da ki kapsamlı bir akım ve farklı bir ideolojik konumu işaret eden kullanımı 1880’ler sonrası gerçekleşmiştir. Anarşizm Aydınlanma ve Fransız Devrimi döneminin nispeten gecikmiş bir ürünü olarak gösterilebilir. Anarşizm, liberalizm ve sosyalizmin Avrupa’nın entelektüel hayatında karakteristik ifadesini bulan bir buluşma noktasıdır.⁹ Yani anarşizm politik görüşlerin geçirdiği evrimde hem liberalizm hem de sosyalizmin nihai hedefi olarak görülebilir ve bu iki akımdan birine ya da diğerine yaptığı vurguyla ilişkilendirilebilir.¹⁰

Anarşizm kavramını tarih içinde anlam çeşitliliği içinde değerlendirdiğimizde karşımıza çıkan başlıklar ise şunlardır:

⁵ Pyotr Kropotkin, *Çağdaş Bilim ve Anarşi*, (Çev.:Mazlum Beyhan), Öteki Yayınevi, İstanbul 2007, 82

⁶ Rudolf Rocker, *Anarko-Sendikalizm*, (Çev.: H. Deniz Güneri), Kaos Yayınevi, İstanbul 2000, 20

⁷ Pierre-Joseph Proudhon, *Mülkiyet Nedir?*, (Çev.: Devrim Çetinkasap), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2010, 245

⁸ Kemal Bakır, ‘Anarizm, Bilim ve Şiddet : Mihail Bakunin’, *Doğu Batı*, Sayı:43, Ankara, Kasım-Aralık-Ocak 2007, 100

⁹ Rocker, 20-21

¹⁰ Colin Ward, *Anarşizm*, (Çev.: Hakan Gür), Dost Kitabevi, Ankara 2008, 9

- 1- Bireyci anarşizm
- 2- Dayanışmacı anarşizm.
- 3- Kollektivizm
- 4- Anarşist komünizm.
- 5- Anarko-sendikalizm.
- 6- Pasifist anarşizm

Anarşist düşüncenin dalları farklı farklı şeyleri vurgular. Hepsinin ortak noktası ise ister devletten ister işverenden, isterse okul ve kilise gibi idarelerin ve yerleşik kurumların hiyerarşisinden gelsin her türlü harici otoritenin dışlanması ve şartsız özgürlüktür.¹¹

Kollektivizm, Bakunin tarafından oluşturulmuş bir kavram olduğu için önemlidir. Kollektivizm, diğer anarşizm türlerinden, devletin yıkılması ve özgür toplumun kuruluşu sırasında, yöntem olarak ihtilalci şiddetin kullanılması gerektiğini savunmasıyla ayrılır. Üretim araçlarının ortaklaşa sahipliğine dayanan kollektivizm görüşünü geliştirmiş olan Bakunin, yıkma tutkusunun, aynı zamanda yaratıcı bir dürtü olduğunu belirterek, var olan kurumların tümünü birden ortadan kaldıracak bir devrimi savunmuştur. Bakunin, modern devletlerin baskıcı niteliğini, devrimci hükümetin tehlikelerini ve kendi üzücü örneğiyle de liberter amaçlar için otoriter araçlar, özgür bir toplum kurmak için gizli dernekler ve görünmez diktatörler kullanmanın ahlaki karmaşasını, etkileyici biçimde açığa vurur. Kollektivist yönde bir anarşist iktisat anlayışı geliştirmiştir. Siyasal mücadeleyi reddedip işçilerin özgürleşmesinin bizzat işçiler tarafından gerçekleştirileceğini savunarak devrimci sendikalizmin yolunu hazırlamıştır. Kendi hayatında anarşizmi bir siyasal eylem teorisine dönüştürmüştür.¹² O, anarşi kelimesini halka maletmiştir. Eylemde anarşizmin karizmatik bir örneğini veren Bakunin, modern anarşist hareketin kendi kimliğini oluşturmaya yardımcı olmuştur.¹³

Bakunin anarşist hareketin hem kurucusu sayılır hem de en önemli ateşleyicisidir. Bakunin'in kendini ifade etmek için ele geçirdiği en önemli fırsat ise, Marx ile yaptığı tartışmalarla da zenginleşen Enternasyonal adı verilen platformdur. Farklı ülkelerdeki

¹¹ Ward, 14

¹² Peter Marshall, *Anarşizmin Tarihi*, (Çev.: Yavuz Alagan), İmge Kitabevi, Ankara 2003, 380

¹³ Marshall, 28

işçi hareketlerini bir araya toparlayan Enternasyonal, 1860'lı yılların başında ortaya çıkmıştır. Bu hareket kapitalizmin bir genişleme aşamasına girdiği dönemin, özgün koşullarından hareket eder ve işçi mücadelesinin ulusal sınırlara hapsedilmesinin karşısında, bir birliktelik kurulması gerektiği inancının eseridir.

Modern sanayinin yükselişi, Enternasyonal'ın Avrupa'nın hemen hemen tüm ülkelerinde, özellikle de sanayinin en çok geliştiği İngiltere, Fransa, Almanya, İsviçre ve Belçika gibi ülkelerde kurulmasına yol açtı. Enternasyonal'ın ortaya çıkışı aslında iki faktöre dayanmaktadır: birinci faktör, 1848 ve 1851 ayaklanmalarının sonundaki yenilgi yaşayan ülkelerin işçilerinin eş zamanlı olarak uyanıp ruh, cesaret ve bilinç kazanmaları. İkinci faktör ise burjuvazinin olağanüstü bir şekilde zenginleşmesi ve bu zenginleşmenin paralelinde işçilerin düştüğü yoksulluktur.¹⁴ Kapitalizmin gösterdiği muazzam gelişme sayesinde sanayi alanında üretim merkezileşmiş ve yoğunlaşmış, sermaye yatırımları artmış, birçok banka ve şirket kurulmuş, ekonomide ciddi manada bir yükseliş baş göstermiştir. Ancak bu ekonomik yükseliş dönemin işçilerinin reel ücretlerine yansımamış, 1857' deki ekonomik bunalımla beraber grevler de artmış ve işçi sınıfı eylemlerinde radikalleşmeye başlamıştır. Amerika'da Polonya'da, İngiltere ve Fransa'da genişleyen işçi hareketleri neticesinde 28 Eylül 1864'te Londra'da Uluslararası Emekçiler Birliği adıyla I. Enternasyonal kurulmuştur. Kuruluş döneminde enternasyonal içerisinde işçi sınıfının siyasal mücadelesini reddeden, genel grevlere küçümser bir bakış açısıyla yaklaşan Proudhoncular'dan, milliyetçi bir devrimcilik perspektifine sahip olan İtalyan Mazzini yandaşlarına ve işçilerin ekonomik kazanımlarını merkezine alan sendikal birlik yanlısı İngiliz temsilcilere varana kadar birçok akımın yer aldığı geniş bir yelpaze mevcuttu. Marksizm de yine bu hareket içinde beslenmiş ve kendini ifade etmiştir.¹⁵ Zira Bakunin de Enternasyonal'ın Avrupa çapında ekonomik, toplumsal ve siyasal meselelerdeki güncel gelişmeler üzerinde güçlü bir etki doğurduğunu vurgulamıştır. Özellikle burjuva dünyası için Enternasyonal bir tehlike olmuştur.¹⁶

Enternasyonal içinde kurulmuş olan Marksist Genel Konsey'den bağıını koparan İspanyollar, İtalyanlar ve Belçikalılar anti-otoriter akımın tabanını oluşturan Latin

¹⁴ Mihail Bakunin, “İttifakın Programı” Der. Sam Dolgoff, *Bakunin, Hayatı, Mücadelesi Düşünceleri*, (Çev.: Cemal Atilla), Kaos Yayinevi, İstanbul 2009, 262

¹⁵ Henri Arvon, *Anarşizm*, (Çev.: Ahmet Kotil), İletişim Yayınları, İstanbul 2007, 105

¹⁶ Mihail Bakunin, *Devlet ve Anarşi*, (Çev.: Murat Uyrkulak), Agora Kitaplığı, İstanbul 2006, 1

lkeleri olarak federal bir birlik oluşturdular. Modern anarşizm olarak tanımlanabilen bu hareket ‘federalistler’ ve ‘anti-otoriterler’ isimlerin kullandılar daha sonra hasımlarınca kendilerine ısrarla takılan ‘anarşistler’ ismiyle anıldılar. İşte Bakunin de bu hareketin öncüsü ve en önemli eylemsel figürü olarak anarşist sahnede yerini almış oldu. Bakunin Enternasyonal’i; Bakuninciliği ve daha da ötesinde, devrimci bir toplumsal hareket olan anarşizmi yaratacak şekilde kullanmıştır.¹⁷ Bakunin’in düşüncelerini olgunlaştıran, güçlendiren sebeplerden biri de Enternasyonal’de Marx ile giriştiği mücadele olmuştur. Enternasyonel güçlü Marxist bir eğilim ile onu yerinden etme tehdidinde bulunan ve giderek büyüyen Bakuninci hareket barındıran bir örgüt olmuştur.

Nitekim Bakunin bu hareketi; yalnızca o dönemde var olduğu şekliyle devrimci, özgürlükçü hareketin cisimleşmesi olarak değil, aynı zamanda tüm toplumlar gibi geleceğin toplumunun da kökenlerinin damgasını taşıyacağı bir önsezi olarak görmüştür.¹⁸ Bakunin’in Enternasyonal’de hazır bir hareket ss ve platformu bulduğu doğrudur. Bununla beraber Enternasyonal Bakunincilik için olduğu kadar Marxizm için de bir varoluş ortamı, her iki öğreti için de, esaslarının sergilenebileceği ve keskin biçimde tartışılabileceği bir form sağlamıştır.¹⁹ Marx Enternasyonal’i işçi sınıfı enternasyonalizmi yönünde bağımsız bir girişim olarak görmüştür. Örgüt içinde çeşitli gruplar olmasına, fikir ayrılıkları olmasına rağmen, Marx Enternasyonal’in işçiler açısından sınıf bilincinin somutlaşmış bir ifadesi durumuna gelebileceğini düşünmüştür.²⁰ Bunun yanısıra Enternasyonal içinde yer alan Proudhoncular da karşılarına bireyciliği değil, kollektivistizmi alan, toplumsal bireycilerdir. Onlara göre bireyciliği kapitalizm çığırından çıkartmıştır. Kollektivistizm ise kendisine eşlik eden otorite ile her zaman aynılaştırmaya ulaşır. Proudhon ve yandaşları anti-devrimcidir. şiddetten, devrimden grevden uzak dururlar. Sözlü şiddete bile daha az eğilimlidirler. Bakuninciler ise; tam aksine azimli kollektivistlerdir. Sadece siyasal otoriteye değil, gayri meşru otorite ilişkilerinin ara dayanaklarından biri olarak gördükleri burjuva ilkesine yani – bireyciliğe- karşı çıkar. Aynı zamanda inanmış ve ateşli bir devrimci ve

¹⁷ Paul Thomas, *Marx ve Anarşistler*, (ev.: Devrim Evcı), tpya Yayınevi, Ankara 2000, 281

¹⁸ Thomas, 27

¹⁹ Thomas, 280

²⁰ Thomas, 289

şiddet yanlısıdırlar. Bakunin ve yandaşlarına göre şiddet zorunlu bir kötülük değil, olumlu görülmesi gereken bir şey olarak benimsenmelidir.²¹

²¹ Thomas, 300-304

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVLET

1.1. ANARŞİZM VE DEVLET

Siyaset felsefesinin en temel sorunlarından biri hatta belki de alanın belkemiği diyebileceğimiz konulardan biridir ‘devlet’. Devlet olsun mu olmasın mı, devlet doğal bir varlık mı yoksa yapay bir kurum mu? Devlet olmazsa her şer gerçekten çok mu kötü olur? Anarşizm ortaya yaşanabilir bir sistem koyamaz mı? Devlet mutlaka özgürlük ihlali midir? Bütün bu sorular arasında en çok tartışılan ise devletin gerekliliği veya gereksizliği olmuştur. Tüm bu sorular karşısında anarşist felsefe tarihine bakıldığı zaman ortak bir kanıya varıldığı görülebilir. Devlet insan hayatı için bir kötülüktür, yapay olarak kurulmuş bir kurumdur ve özgürlükler için en büyük tehdittir. Çünkü devlet iktidara egemen olan bir sınıfın baskı aracıdır ve devlet ne yaparsa yapsın mutlaka kötü yapar. Seçimle bile olsa başa gelen her iktidar mutlaka baskıyı kullanıp özgürlükleri yok eder. Devleti reddeden anarşizm komşu toplumlara zarar vermeyecek ulusal yapılanmaları tercih eder. Bu yapılanmalar tam özerkliği olan, başkalarının özgürlüğü ile gerçek özgürlüğün kazanılabileceğini savunan yapılanmalardır. Böylece tüm bireyler için sonsuz özgürlüğü savunurlar. Anarşistler için devletsiz, hükümeteşiz, yasadış bir düzen kurulmalıdır. Hem zaten devletin varlığı insanın toplumla ilişkilerini tahrip eder ve insanların ahlaki, akli vasıflarının gelişmesini engeller. İnsanlığın gelişebilmesi iktidar ile birlikte olmaz. Sadece biri sağ çıkabilir.

Devletin varlığı, sadece devlet; bireylerin güce, yolsuzluğa ve hırsızlığa karşı korunması işlevine indirgendiği zaman anlamlı olabilir ve bu işlevin ötesine geçen devlet etkinlikleri kaçınılmaz olarak bireysel hakların ihlaline yol açar.²² Anarşist felsefenin merkezi temasını oluşturan düşünce ile bütün devletlerin dağıtılması ve toplumun baştan sona yeniden örgütlenmesiyle evrensel bir özgürlük birlikleri federasyonu yaratılması yoluyla özgürlük ve barışın kazanılabileceği sonucuna varılır.²³ Çünkü anarşizme göre özgürlük dokunulmaz olmalıdır. Devlet ise özgürlüğü yok eder

²² Robert Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, (Çev.: Alişan Oktay), Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2000, arka kapak metni

²³ Marshall, 401

ve bu yüzden ortadan kaldırılmalıdır. Özgürlükle karakterize edilmiş, devletsiz bir toplum amaçlanmalıdır.²⁴ Bu amaç gerçekleştiğinde özgür ve eşit bireylerden oluşan bir toplum yapısına ulaşılır.

Anarşistler, devletin, insanın toplumsal ve siyasal örgütlenmesinde yeni bir gelişme olduğunu ve tarihin büyük bir bölümünde insanların hükümeti ve yasaları olmayan bir toplumda barışçı ve üretken bir tarzda örgütlendiklerini öne sürerler. Aslında pek çok toplumda, toplumsal düzen devletin gelişmesiyle ters orantılı olarak var olur.²⁵

Bu noktada şunu ifade edelim ki, anarşistlerin karşı çıktığı mevcut ya da geçmişte kurulan devletler değil, devletin kendisidir. Anarşistler için devlet, nasıl biçimlendirilmiş olursa olsun, insana herhangi bir yarar sağlama konusunda yeteneksizdir. Devlet ister despotik olsun, ister demokratik olsun daima aklın karşısındadır ve unutulmaması gereken temel nokta şudur: “her hükümet/devlet kötüdür; hükümet /devlet demek, kendi öz yargılarımızdan ve kendi bilincimizden vazgeçmemiz demektir.”²⁶ Nitekim bütün devletler , doğalarında temel ve karakteristik bir özellik olarak baskıyı taşırlar ve yönetimi altında bulunan insanlardan itaat isterler.

1.2. BAKUNIN VE DEVLET

Anarşistlerin devleti, her türlü kamusal kurumu veya politikayı reddetmeleri, devletin egemen bir sınıfın baskı aracı olduğu fikrinden hareketle devletin her yaptığıının insan özgürlüğünü zedelediği gerçeğine bağlanmış olmalarındandır. Bakunin de felsefesini bu gerçeğe sıkı sıkıya bağlı olarak oluşturmuştur.

Bakunin yaşadığı dönemde, işçilerin genel oy hakkının tanınması halinde siyasal özgürlüğün sağlanacağına dair bir inanç yaygındı, O bu inancı da doğru bulmaz. O’na göre bütün temsili hükümet sistemleri muazzam bir sahtekarlıktır, genel oy hakkıyla seçilen yürütme ve yasama kurumlarının halkın iradesini temsil ettiği kurgusuna dayanır. Demokratik duyguları ne olursa olsun bütün yöneticilerin hükümet yönetimine katıldıklarında yozlaştıklarını ve tebaasını denetleyen egemenler olarak topluma tepeden

²⁴ George Crowder, *Klasik Anarşizm*, (Çev.: Sinan Altıparmak), Öteki Yayınevi, İstanbul 2007, 13

²⁵ Marshall, 38

²⁶ Arvon, 33

bakmaya başladıklarını savunur.²⁷ O'na göre müdahaleci ve hükmeden yöneticiler, doğal uyumu ve dengeyi bozarlar. Yöneticiler doğaya ters düştükleri doğal enerji akışını engellemeye çalıştıkları zaman toplum içinde sorunlar ortaya çıkar. Anarşistler özgürlüğün tek başına olanının yararlı olacağı fikrine inanırlar. Aslında bunun temelinde bir tür kozmik iyimserlik vardır. Doğal yasaların, insanların müdahalesine gerek olmaksızın, kendiliğinden dengeyi sağlayacağına inanırlar. Anarşistlere göre; tüm ayrıcalıklı, yetkili, resmi ve yasal kanun koyucu otoritenin reddedilmesi gerekir. Bu durum genel oy hakkından doğsa bile, bunun ancak hakim ve sömürücü bir azınlığın çıkarına ve geniş köleleştirilmiş çoğunluğun çıkarının aleyhine döneceği inancındadır.²⁸ Devlet ise, yöneticilerin maneviyatını kırar ve onları yoldan çıkarır. Yöneticiler statik, değişmez bir düzeni savunmakla yükümlüdürler. Bu nedenle tarihsel gelişimin gerisinde kalmamak için gerekli olan yaratıcı cesareti, büyük enerjiyi yitirirler. Yararlandıkları ayrıcalıklar sadece ruhlarını köleleştirmekle kalmaz, kalplerini de sertleştirir.²⁹

Bakunin'in fikirlerini özetlemeye çalışan bu çerçeve, O'nun çıkış noktasıdır ve devlet veya iktidar konusunda çok net bir tavır takındığının da göstergesidir. Bakunin devlete duyduğu nefret yüzünden bu konuda analitik bir düşünce oluşturamamıştır. Devlet kuramının yarattığı bu duygusal baskı bir çok anarşistte olduğu gibi Bakunin'de de olumsuz bir devlet saplantısı oluşturmuştur.³⁰ Devlet doğası itibarıyla insanlar arası dayanışmayı tahrip edici bir vasfa sahiptir. Gücünü ve bütünlüğünü koruyabilme adına kendi halkına karşı kendini üstün ve mutlak bir varlık haline getirmek zorundadır. Bu durum ise evrensel anlamda kabul gören insani töre ve evrensel mantık ile devlet töresi arasında bir kopuşun gerçekleşmesine neden olur. Bakunin'e göre "üstün bir amaç olan devletin gücünün çoğalmasını sağlayan her şey iyi, insani de olsa bu güce karşı olan her şey kötüdür" ilkesi devletin temel argümanıdır.³¹ Bakunin, devletin iyi olanı emrettiği zaman bile kötülük yaptığına inanır. Çünkü emretmek özgürlüğü baltalayan bir üsluptur. Zorla yaptırılmak istenen şeyler iyi bile olsa baskıcı tutumla kötü olarak

²⁷ Marshall, 423

²⁸ Saul Newman, *Bakunin'den Lacan'a Anti-Otoriteriyalizm ve İktidarın Altüst Oluşu*, (Çev.: Kürşad Kızıltuğ), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2001, 65

²⁹ Arvon, 60.

³⁰ Cantzen, 108

³¹ Mihail Bakunin, *Tanrı ve Devlet*, (Çev.: Sinan Ergün), Öteki Yayınevi, İstanbul 2008, 110 -111

algılanır.³² O'na göre proleteryanın devrimci siyasetinin biricik amacı zorunlu olarak devletin yok edilmesidir, çünkü devlet her zaman bir savaş nedenidir.³³

Bu noktada devletin gücünü korumak adına oluşturacağı her türlü kural, disiplin insan ruhunun özgür dünyası için bir tehlike olarak görülür. Oysa insan ruhunun sahip olduğu en büyük tehlike olan ‘ben’ duygusunun kural ve otorite olmadığı yerde tam bir canavara dönüşeceği göz ardı edilmiştir.

Bakunin'e göre halkın emeğinin sömürülmesi, sahte halk egemenliğinin ve özgürlüğünün hangi siyasal biçimleriyle olursa olsun aşağılayıcı bir durumdur. Bunu süsleyip püslemek de yetmez. O yüzden yapısında uysal otoriteye itaat etmeye alışkın bir yan olsa da, hiçbir halk sömürüye gönüllü olarak boyun eğmeyecektir. Yine bu yüzden sürekli baskı ve zor gereklidir. Bunun adı da polis denetimi ve askeri güçtür.³⁴ Devlet iktidarının, onu kontrol edenler üzerindeki bozucu etkisi yoluyla kendini daimi kıldığı düşünülürse bunun gerçek bir tahakküm olduğu iyice anlaşılır ve devlet hakim sınıf yoluyla yönetir. Devlet kapitalist toplumdaki çelişkileri çözmez, yalnızca sürelileştirir. O, burjuva ilişkilerinin bir yansıması değildir. Burjuva ilişkileri devletin bir yansımasıdır ve devlet ekonomik sömürüyü içeren bir kavramdır. O'na göre, yönetici sınıf devletin gerçek temsilcisidir, yönetici sınıflar devlet için esastır. Her çağda her yönetici sınıfın arkasında –kendi tahakküm mantığına sahip soyut bir makine –devlet beliriverir. Burjuvazi ortadan kaldırıldığında, devlet onun yerine kendi iktidarını devam ettirecek yeni bir sınıf yaratacaktır sözde sınıfsız bir toplumda bile.³⁵ Çünkü bir seçkinler katmanının kitleyi yönetme talebi her zaman katılaşılarak bir devletçi diktatörlüğe dönüşecektir. Bu döngü her zaman bu şekilde olacaktır.³⁶

Devletlerin yapısı gereği sınıflar oluşturmaları kaçınılmazdır. Zira insanların ilgi, yetenek, zeka bakımından farklı farklı oldukları düşünülünce eşit imkanlar sunulması halinde bile konumları birbirlerinden farklı olacaktır. Bu durumda devletin her kademesi için her seviyeden insan gücüne ihtiyaç olacaktır. Ahlaki açıdan duyusal ve

³² Mihail Bakunin, ‘The Paris Commune and the Idea of State’, Ed. Sam Dolgoff, *Bakunin on Anarchy* Vintage Books, New York 1972, 263

³³ Bakır, 110

³⁴ Bakunin, *Devlet ve Anarşi*, 15

³⁵ Newman, 60-61

³⁶ Cantzen, 73

duygusal açıdan standart bir insan formu elde edilemeyeceğinden sınıfların oluşması ve bu sınıflar arasında bir rekabet olması aslında doğal bir sonuçtur.

Marx da devleti, bu argümanı destekleyen bir bakış açısı sergileyerek tanımlar. O'na göre de devlet; ekonomik olarak en güçlü sınıfın –üretim araçlarına sahip olan sınıf- diğer sınıfları sömürmesine imkan veren bir kurumdur. Yani burjuvazinin bir aygıtı değil ama burjuvazinin sınıfsal hakimiyetinin bir yansıması, yapısı kapitalist ilişkilerce belirlenen bir kurumdur. Devletin aldatıcı bir karakteri vardır, kendisini genel katılıma açık olan genel bir siyasal topluluk olarak resmeder, oysa gerçekte genellikle belirli bir kesimin çıkarları adına hareket eder. Taraflı devleti aşacak ve tüm toplumun çıkarlarını cisimleştirecek komünal denetimin bir biçimini ve iktidarın meşru biçimini bulmaya çalışan Marx, bunun modern devlet olmayacağını, proleterya ile örgütlenmiş geçici bir devlet olacağını düşünür. Proleterya siyasal üstünlüğünü tüm sermayeyi burjuvaziden derece derece söküp almak, tüm üretim araçlarını devletin elinde merkezileştirmek için kullanacak yani proleterya tarafından kontrol edilen devlet, Marx için her ne kadar geçici de olsa toplumu bir bütün olarak temsil ederek toplumu burjuvaziden kurtaracak araç haline gelecektir.³⁷ Bakunin ise bu Marksist teoriyi, tüm çalışmaların devlet istihdamında gerçekleşeceği için, ücretler devlet tarafından ödeneceği için, devletin tek mülk sahibi haline geleceğine inanarak eleştirir. Toplumun burjuva ayrıcalıklarının hali hazırdaki örgütlenmesinden herkesin resmen eşitliğinin gelecekteki örgütlenmesine çok büyük siyasal ve ekonomik şoklar olmadan geçebilmesi için gerekli olan belirli bir geçiş döneminin sonunda aynı zamanda tek banker, tefeci, düzenleyici tüm ulusal emeğin yöneticisi ve onun ürünlerinin dağıtıcısı da olacaktır. Bu da Bakunin'e göre modern komünizmin ideali, temel ilkesidir.³⁸

Devletin en yüce yasası her ne pahasına olursa olsun bekasını sağlamaktır. İçte özgürlüğün dışta da adaletin bozulması pahasına kendi iktidarını perçinlemek, devletin yüce yasasıdır. Bu yasa devletin suç işlemesini de meşru kılar. Devlete izin verilen şey bireye yasaklanır. Bu tüm hükümetler için geçerlidir. Suç devletin varlığının zorunlu koşuludur ve dolayısıyla devletin dışlayıcı tekeli tesis eder.³⁹ Ona göre bütün devletler bir sistem haline getirilen ve var olan bütün toplumların köşe taşı oluşturan, zor,

³⁷ Newman, 55-57

³⁸ Mihail Bakunin, *Bakunin Marx'a Karşı*, (Çev.: H. Murat Yurttaş), Yazılama Yayınevi, İstanbul 2012, 21

³⁹ Orhan Düz, *Anarşist Felsefe İmkansız İstemek*, Birey Yayınları, İstanbul 2007, 150-158

baskı, sömürü ve adaletsizliği temel alır. İçsel olarak zor yoluyla düzeni koruyan ve halkı sömüren, dışsal olarak ise saldırgan savaşları sürdüren devletler insanlığın ikili inkarını oluştururlar. Yapıları gereği devletler, insan adaletinin, özgürlüğünün ve ahlakının taban tabana zıddını temsil ederler.⁴⁰

Devletler, hiyerarşiyi ve hakimiyeti getirdikleri için de kaçınılmaz olarak insan eşitliğinin reddini içerirler. Anarşistlerin hemen hepsi, devlet yapısının bir akademisyenler, rahipler ve entellektüeller kastı tarafından korunduğunu ileri sürerler. Bu yargı bazı anarşistlerin keskin bir anti-entellektüalizm kokusu almalarına yol açar.⁴¹ Aynı zamanda devlet yabancılaşmaya içkin olan bütün kötülükleri içinde taşır. Bir yandan da yönetilenleri kötüleştirir ve alçaltır. Devletin gücünün sadece iyiliğin hizmetinde kullanıldığını kabul etsek bile, iyiliği zoraki benimsettirdiği için onun niteliğini değiştirir, çünkü bir emir özgürlüğün meşru bir tepkisine yol açar. Ayrıca iyilik emirle gelirse kötülüğe dönüşür, çünkü insan onuru iyiliği özgürce ister.⁴² Bakunin'e göre devletler ortak eylem için, varlıklarının temelini ve amacını oluşturan yığınların toplu köleleştirilmesi dışında temel bulamaz.⁴³ Bu yığınların köleleştirilmesi için devletin kullandığı argümanlardan en önemlisi ise siyasal erktir. Bu nokta da Bakunin devlette iki türlü ilişkiden söz eder; siyasal erk sahibi hükümet ve sömürü. Her hükümet kaçınılmaz olarak sömürü üzerine kuruludur ve ayrıca sömürü onun hedefidir, ona koruma ve yasallık sağlar. Hükümet hem sömürücü mülkiyeti yaratır, hem de onun tarafından yaratılır.⁴⁴ Bakunin'e göre anarşistlerin devleti zaman zaman, hükümet ve otoriteyle aynı platformda değerlendirdiği bir gerçektir. Aynı zamanda devleti din ve eğitim mekanizması olarak da görürler. Hatta koruyucu kolluk kuvveti olarak bile tanımlayanlar olmuştur. Ona yüklenen fonksiyon ve anlam ne olursa olsun buluşulan ortak nokta şudur: devlet; baskının, şiddetin, zorun, meşrulaştırılmış, yağmanın merkezileşmiş halidir. Devlet denen kurum, içinde bürokrasiyi barındırır dolayısıyla da insanlar arasında kaçınılmaz bir sınıflama, sıralama söz konusudur. Yani her kim siyasal

⁴⁰ Mihail Bakunin, 'Federalizm,Sosyalizm,Anti-Teolojizm', Der. Sam Dolgoff, *Bakunin, Hayatı,Mücadelesi Düşünceleri*, (Çev.: Cemal Atilla), Kaos Yayınevi, İstanbul 2009 , 133-134

⁴¹ Andrew Vincent, *Modern Politik İdeolojiler*, (Çev.: Arzu Tüfekçi), Paradigma Yayınevi, İstanbul 2006, 198

⁴² Arvon, 60

⁴³ Bakunin, *Devlet ve Anarşi*, 3

⁴⁴ Crowder, 168

iktidardan söz ederse, hükümetten söz etmiş olur ve her türlü siyasal örgütlenme özgürlüğün inkarı olduğu için sona ermelidir.⁴⁵

Bakunin'in bu siyasal otorite çözümlemesinde iktidar, insan öznesine dışsaldır. İnsan öznesi bu dışarıda duran iktidar tarafından baskı altına alınır, fakat yine de onun tarafından kirletilmemiş olarak kalır, çünkü insan öznelliği siyasal bir sistemin tersine doğal bir sistemin yaratımıdır. Anarşizm yapay ve doğal otorite arasındaki, iktidar ve öznellik arasındaki, devlet ve toplum arasındaki bu açık bölünmeye dayanır. Bunun yanında siyasal otorite insanın potansiyeline karşı temelde baskıcı ve yıkıcıdır.⁴⁶ Bu söylemine rağmen, Bakunin, Proudhon gibi devleti zalim fakat toplumun gelişmesinde bir genişleme safhası olarak görme eğilimine de sahiptir. Devlet; toplumda gerçekleşecek ilerleme ve evrim için zorunlu bir dayanak noktası veya geçiş safhası da olabilir. Devlet insanın inanma ihtiyacı, hayvansal doğası gibi zorunlu da olabilir. Ama yine de Bakunin, devletin ortadan kaldırılmasını ve parçalanmasını tercih eder. Ona göre devlet ekonomik sömürünün de garantörüdür. Devlet kesinlikle toplum değildir toplumun kaba güce dayalı ve soyut, tarihsel bir biçimidir.⁴⁷

Proudhon'da ise devlet; öncelikle "mekânsal bir oluşum" ya da icra edici bir kurum olarak anlaşılmayıp, bireyler arasında kendi kendine belirlenmiş doğrudan serbest anlaşma ve uzlaşmaları engelleyen bir merkeziyetçi olmayan yoldan yapılaşmış, kendi kendini yöneten bir topluma ters düşen tahakkümcü-merkeziyetçi bir düzenleme ilkesidir.⁴⁸ Proudhon'a göre, birbirlerinin özgürlüklerine saygılı insanlar arasındaki tek ilişki özgür biçimde yapılmış bir sözleşmenin getirdiği zorunluluklara dayanan ilişkidir. Kendi hukuk kurallarına göre kurulmuş olan ve bireylerin yetkisini aşan devlet her türlü meşru temelden yoksundur. Zaten otorite demek baskı demektir; üstün iktidar demek, mutlak iktidar demektir. Bu böyle kabul edilince otoritenin savunucuları ister tutucu olsunlar ister sosyalist bunun o kadar önemi yoktur. Proudhon, insanın insan tarafından yönetilmesi kölelik olarak ifade eder. O'na göre parti olmamalı, otorite olmamalı, bunların yerine insanın ve yurttaşın mutlak özgürlüğü olmalı. Proudhon, kuramlarında Bakunin gibi devletin parçalanması üzerinde yoğunlaşmak yerine, egemenlik ve tahakküm yapılarının değiştirilmesi yoluyla egemenliğin parça parça yıkılması

⁴⁵ Bakunin, *Tanrı ve Devlet*, 109

⁴⁶ Crowder, 75-76

⁴⁷ Cantzen, 108

⁴⁸ Cantzen, 160

konusunu öne çıkarır. Tahakküm esasına dayalı sömürücü politik ve ekonomik organizasyonların yerine merkeziyetçi olmayan devletlerin yanı sıra kurulacak olan gümrük birlikleri, mübadele bankaları ve sigortalar geçmelidir. Bu geniş açılımlı ve kapsamlı federalizm anlayışı, özgür çalışmaya, dürüst mübadeleye ve toplumun her alanında serbest birliklerin kurulup federasyonların oluşturulmasına dayalı bir sistemdir.⁴⁹

Bu konuya liberalizm açısından bakıldığında ise karşımıza; hukuk çerçevesindeki özgürlükten hareket ederek, bireylerin kendi çıkar ve arzularını elde edeceği kendi mülklerinde güven içinde oturabilecekleri ve sadece başkalarının özgürlüklerine zarar vermelerini engelleyen kurallarla sınırlandırılacakları şekilde tasarlanmış bir yapı çıkar. Bu yapı sosyal sözleşmeyi içerir. Bireyleri bencil arzulara karşı diğer tüm bireylerden koruyacak sistemi içerir. Bu sistem devleti gerekli kılar. Liberallerin devlet anlayışının temelinde, devletin içteki ve dıştaki özgürlük düşmanlarıyla savaşmak için gerekli olduğu düşüncesi yatar. Devlet baskısının işlevi, bireysel baskının ve kuşkusuz devlet içindeki herhangi bir birliğin yapacağı baskının üstesinden gelmektedir.⁵⁰ Bu bakış açısına göre her özgürlük ona denk düşen bir denetim edimine dayanır. Liberallere göre devlet, iktisadi alanda denetimi sağlamak, adil bir bölüşüm sistemi kurmak, rakip çıkarlar arasında barışı korumak ve sınırlarının içinde ya da dışında oluşan, anlaşmazlıkları çözümlmek için gereklidir. Yine devlet kötü durumdaki yurttaşların refahını sağlayabilir. Onların bu ılımlı tavrına rağmen başta Bakunin olmak üzere anarşistler devleti de, devleti savunan düşünce sistemlerini de ateşli bir şekilde eleştirmişlerdir. Zira Bakunin özellikle 1848'lerde Avrupa genelindeki devrimlerle beraber, Alman liberalizminin krizle sonuçlanan dönemine dikkati çekerek muhafazakar - liberal gerici olarak nitelendirilen bu grubun ne pahasına olursa olsun devletin düzeninin desteklenmesi gerektiği yönündeki düşüncelerini yersiz ve başarısız çıkışlar olarak nitelendirir.⁵¹ Anarşistler devleti, toplumsal düzeni yaratmak şöyle dursun, toplumsal karışıklığın baş nedeni olarak görmüşlerdir. Modern devletin kökenindeki paradoksu işaret ederler: Onun kullandığı söylem, halkın siyasal sürece katılımını över, seçimlere katılarak özgürlüklerini devretmelerini ister ve onların kendi hayatlarını en çok etkileyen kararlara doğrudan katılmalarını engeller. Hükümetler

⁴⁹ Cantzen, 132-133

⁵⁰ Charles Rowley, *Özgürlük ve Devlet*, (Çev.: İbrahim Dalmış), Liberte Yayınları, Ankara 2002 , 79

⁵¹ Bakunin, *Devlet ve Anarşi*, 190

“ulusal çıkarı” savunacak ya da “genel refahı” ilerletecek yerde, iktidardakilerin, ayrıcalıklı ve zengin olanları kollamaktadır. En iyi durumda çoğunluğun tiranlığını en kötü durumda ise bir azınlık tiranlığını sürdürürler.⁵² Anarşistlerin çoğunluğuna göre, devletin kötülüğünü hiçbir şeyin azaltmadığını kavramak önemlidir. Hemen hemen anarşi ekollerinin hepsi, liberal anayasal geleneği, liberal parlamenter demokrasiyi ve özellikle sosyalist devleti, illüzyonlar olarak görürler.⁵³ Nitekim Bakunin liberallerin aslında kendi içlerinde çeliştiğini düşünerek onların teorilerini safсата olarak değerlendirir. Zira liberaller, bireysel özgürlüğü dayanak almış gibi görünmelerine rağmen sınıf çıkarları yüzünden yalnızca kendileri için, özel haklar, ayrıcalıklar ve mutlak yetki isterler. Siyasal varlıklarının temelini ‘sınırsız serbestlik ilkesi’ üzerine inşaa ederler. Ama bu serbestliği sadece kendileri için isterler. Eğer başkaları için çalışan kitleler bir gün başkaldıracak olursa, devletin hükümranlığı onları otoriter bir tavırla durdurmalıdır. İşte bu anlayış ile devletin varlığı veya istikrarı ciddi bir tehditle karşı karşıya kaldığı zaman devletin en büyük savunucuları olarak tavır alırlar.⁵⁴ Oysa Bakunin için devletlerin dayandığı ilke, halkı köleleştirmektir çünkü modern devlet askeri bir devlettir ve askeri devlet ise fethedilmemek için fethetmek zorunda olduğunu bilerek daima savaşı öngörür. Bununla birlikte kendi varlığını sürekli güvence altına almaya çalışan devlet için en önemli yol diğer devletlerin zayıflığını gerektiren hegemonyadır. Halkın asıl ihtiyacı olan şey aşağıdan yukarıya doğru devletten bağımsız olarak örgütlenmesidir ancak devletler bunu engellemek için her şeyi yaparlar.⁵⁵

1.2.1. Devletin Yok Edilmesi - Devrim

Anarşizm, kurumların köleliği ve cehaleti barındırdığına inanır ve toplumların gelişebilmesini de bu kurumların bertaraf edilmesinde görür. İşte anarşizm, insan aklının ön plana çıktığı, otoriteye ve otoritenin maşası olan kurumlara başkaldırının olduğu bir sistemdir ve bu başkaldırı devrim niteliğinde olunca etkili olacaktır.

Devrim fikri; doğrudan eylemin ekonomik alanda etkili olduğu Fransa, İspanya, İtalya, Rusya gibi ülkelerde yapılan grevlerin sonuç vermesi ile ortaya çıkmıştır. Bu

⁵² Marshall, 877

⁵³ Vincent, 200

⁵⁴ Sam Dolgoff, *Bakunin, Hayatı, Mücadelesi, Düşünceleri*, (Çev.: Cemal Atilla), Kaos Yayınları, İstanbul 2009, 247

⁵⁵ Bakunin, *Devlet ve Anarşi*, 15-29

devrim fikrinin bireyin çevresi açısından da aynı potansiyeli taşıdığı düşünülür. Bireyin varoluşuna tecavüzde bulunan yüzlerce güç var ve yalnızca bu güçlere karşı sürekli bir direniş halindeki birey özgürleştirilebilir. İşyerindeki otoriteye karşı devrim, yasanın otoritesine karşı devrim, ahlak kurallarının saldırgan işgüzar otoritesine karşı devrim, devlet otoritesine karşı devrim anarşizmin tutarlı bir yöntemidir. Gerçek toplumsal değişim asla devrimsiz gerçekleşmez.⁵⁶

Toplumsal devrimin olabilmesi için insanların baskı altında ve umutsuzluk içinde yaşıyor olması tek başına yeterli olmaz. Acı ve şiddetli deneyimler yaşayarak bilinçlenen halk, haklarıyla ilgili bir bilinç gerçekleştirir ve haklarını elde etmek için tutkulu bir inanca kapılır. İşte o zaman sefalet ve umutsuzlukla birleşen bu inanç devrimin gücünü doğurur.⁵⁷

Anarşistler zaten, toplumun yalnızca yavaş yavaş reformunu değil, kökten dönüşümünü savunmaları anlamında devrimci olarak nitelendirilirler. Bir kitle hareketi olarak anarşizm; devleti bir devrim yoluyla alaşağı etme fikrine büyük ölçüde sadıktır. Bakunin de bu fikrin en önemli savunucusudur. Bakunin hayatı boyunca devrimci bir takım komploların peşinden gitmesine rağmen kitlelerin başkaldırıp devleti yıkarak eşitlik ve özgürlük temelinde yeni bir toplum kurmaları gerektiği düşüncesini hep savunmuştur. Bu anlamda da devrim sonrasında, geçici bir süreyle de olsa inşaa edilecek bir devrimci hükümet fikrine şiddetle karşı çıkmıştır. Bakunin ile Marx arasında I. Eneternasyonal içerisinde cereyan eden tartışmanın özü de siyasete yönelik bu yaklaşımdır. Devrimin amacı Marx'a göre devlet iktidarını yıkmak değil daha çok onu ele geçirip 'geçiş süreci' içinde devam ettirmektir. Fakat Marx'ın devriminin 'geçiş evresi' stratejisi devletin elinde muazzam bir iktidar biriktirir.⁵⁸ Bakunin ise toplumsal dönüşümün ancak kitlelerin kendiliğinden bir kalkışmasıyla yani devrimle gerçekleşeceğine inanmasına rağmen tıpkı Proudhon gibi siyasal örgütlenme taraftarı değildir. Çünkü O'na göre işçi sınıfının mevcut siyasal platformda yer alarak verili siyasal – hukuk zemin içerisinde eylemesi kendi kurtuluş davasına ihanet etmesidir. Bu anlamda Bakunin, hem yasal reformlar kopartma çabalarına hem de devrimci hükümetler oluşturmaya karşı durur. O'na göre emekçilerin görevi siyasal iktidarı

⁵⁶ Goldman, 29

⁵⁷ Bakunin, *Devlet ve Anarşi*, 41

⁵⁸ Newman, 55-57

lağvetmek olmalıdır, ona el koymak değil. Proleteryanın olası bir iktidarı da diğer tüm iktidarlar gibi baskıcı olmak zorundadır ve bu anlamda özgürlük davasına ihanet anlamını taşır. Marx'ın öngördüğü devrimci bir diktatörlük ve ya proleterya iktidarıyla devlet arasındaki tek fark dış görünümleridir. İkisi de çoğunluğun bir azınlık tarafından yönetilmesini varsayar. Yöneten azınlığın siyasal ve ekonomik ayrıcalıklarını ve yönetilen kitlelerin köleliğini pekiştirme sonucunu doğurur. İşçi sınıfı iktidara geçerse, en iyi ihtimalle yeni bir egemen sınıf halini alacak ya da kötü ihtimalle işçi sınıfı adına birileri iktidara el koyacaktır.⁵⁹ Bakunin kurumlaşmış konumların ve bu konumlara gelen ayrıcalıkların, herhangi bir bireyin nefretinden veya kötü niyetinden daha güçlü bir motivasyon kaynağı oluşturduğunu asla unutmaz. Eğer tamamen işçilerden oluşan bir hükümet evrensel oyla işbaşına getirilirse, günün fedakar ve sosyalistleri olan bu işçiler, yarının en katı aristokratları, otorite ilkesinin açık veya gizli hayranları, sömürücüleri ve zalimleri olurlar.⁶⁰

Bakunin'e göre devleti yıkacak olan devrim, kendiliğinden ortaya çıkar. Devrim bireylerin ve küçük grupların faaliyetlerinden kitlesel faaliyetlere kadar çeşitli devrimci eylem biçimlerini kapsamalıdır. Bakunin devrimci hareket için öncelikli olarak gizli toplulukların kurulmasını ister. O kitlelere devrimci bilincin sözlerle olduğu kadar eylemlerle de kazandırılması gerektiğini düşünür. Bireylerin, küçük grupların faaliyetleri daha büyük eylemler için bir hazırlıktır aslında. Küçük çatışmaların gerçek değeri devrime giden yolu çok daha geniş bir ölçekte, var olan düzeni doğrudan vuracak ve oldukça farklı bir şeye dönüşmesini hızlandıracak kitlesel bir hareketi hazırlayacak olmalarındadır. Anarşist devrim salt 'politik' olmaktan çok 'toplumsal' olacaktır. Yalnızca yönetici kadronun ya da politik kurumların bir değişimi değil, toplumun bütün en temel kurumlarının tam bir dönüşümü olacaktır. Ona göre devrim, mülkiyete, sermayeye, endüstriye, ticarete karşı yapılacaktır.⁶¹

Devletin yok oluşunun tek şekli olan devrim, geçici süreliğine de olsa devleti fethetmeyi değil, onu derhal yıkmayı ve onun yerine merkezlessiz, hiyerarşiksiz olmayan toplumsal örgütlenme biçimlerini geçirmeyi hedefler. Devrim, devletin yıkılması,

⁵⁹ Birsen Örs, *19.yy'dan 20.yy'a Modern Siyasal İdeolojiler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008, 380

⁶⁰ Mihail Bakunin, "Temsili Hükümet ve Evrensel Oy Hakkı" Der. Sam Dolgoff, *Bakunin, Hayatı, Mücadelesi Düşünceleri*, (Çev.: Cemal Atilla), Kaos Yayınevi, İstanbul 2009, 232-233

⁶¹ Crowder, 185-187

bunlar çatışmalı bir sürece tanıklık eder. Bu süreçte insanların veya nesnelerin bu tahribatı doğaldır. Ayaklanmalı ve savaşılmalıdır. Bakunin bizzat kendisi de ayaklanmalara katılmıştır.⁶² Eğer bir halk ayaklanmasına kalkışılmışsa bu ayaklanma acımasız ve kargaşalı olacağı için insan hayatlarının, maddi değerlerin kaybedilmesi gerekecektir. Kitlelerin fedakarlığa hazır olmaları gerekecektir ki bu da mülkiyeti olamayanlar için daha kolay olacaktır. Çünkü kaybedilecek hiçbir şey yoktur. Mal mülk başkalarına ait olduğu için yakılıp yıkılması da kolay olacaktır.⁶³ Gerçi Bakunin daha sonraları grev gibi, bazı iktisadi mücadele biçimlerini de tavsiye etmiştir. Çünkü grevlerin İşçilerin nihai mücadele için eğitilmelerine bir katkı sağlayacağını düşünür. İşçi kooperatiflerine karşı çıkmaz ama onların toplumu temelden değiştiremeyeceğine işaret eder. Ona göre değişimi sağlayacak kitleler ise köylülerle sanayi işçileri arasındaki ittifakla oluşacaktır. Sanayi işçileri ile köylüler arasında kurulacak ittifak devrim için ciddi bir güç oluşturacaktır.⁶⁴ Bakunin insanlar arasında akıntıya kürek çekecek kadar cesur irade sahibi bireylerin bulunmasını önemser, aslında bunu biraz da şaşırtıcı bulur. Toplumun kişiler üzerindeki baskısının büyük olduğunu farkındadır, ama yine de cesur insanlara güvenerek hareketine yön verir.⁶⁵ O'na göre devrimci özgürleşmenin kaynağı, devrimci politika ya da kuram tarafından kirletilmemiş iradedir. Bu irade bir kez genişletildi mi, devleti ve onun hiyerarşisini yıkmaya yetenekli hale gelir.⁶⁶

Toplumsal devrim için bir pusula hazırlayan Bakunin'e göre günümüzde modern dünyanın tek bir sorunu var o da halkın sömürüden ve devlet baskısından kesin kurtuluşunu sağlamak. Bu kurtuluşun sağlanması şiddetli ve kanlı bir mücadele ile olacaktır. O'na göre uluslar bu mücadeleye katılım oranlarınca kaderlerini tayin ederler. Zira toplumsal devrim doğası gereği tüm toplumları, uygarlıkları kapsayan bir durumdur⁶⁷

Devlet nasıl yıkılır?' sorusuna Bakunin başka bir açıdan bakmayı da denemiştir ve devleti; insanlar arasındaki bir ilişki tarzı olarak da tanımlamaya çalışmıştır. Devlet bu ilişki tarzıyla var olur, beslenir, güçlenir, sömürür ve öldürür. Devlet otoriter ve

⁶² Marshall, 427

⁶³ Bakunin, *Devlet ve Anarşi*, 36

⁶⁴ Marshall, 427

⁶⁵ Bakunin, 'The Paris Commune and the Idea of State', Ed. Sam Dolgof, 241

⁶⁶ Thomas, 381

⁶⁷ Bakunin, *Devlet ve Anarşi*, 60

hiyerarşik örgütlenmelerle iktidara talip olunarak değil, insanlar arasında devletin kendini yeniden üretmediği yeni ilişkiler, özgürlükçü ve dayanışmacı yeni bir hayat tarzı kurularak yıkılabilir.⁶⁸

1.2.2. Devrimden Sonraki Yeni Toplum

Bakunin için insanlar, düşünmek ve isyan etmek gibi bir içsel yetenekle dünyaya gelmiştir. Fakat yine de tamamen kendi ortamları tarafından biçimlendirilerek tarihin ve toplumun ürünü olurlar. Her birey farklı derecelerde sezme, düşünme, konuşma ve iradesini kullanma yeteneğine sahip olarak dünyaya gelir, ancak bu temel ve henüz gelişmemiş yetenekler içeriksizdir. Bir insanın ortak bilincini oluşturan fikir ve izlenimlerini sağlayan toplumdur. Yani insan kendi ortamının ürünüdür. Ama sonsuza kadar kendi ortamının kurbanı olmamalıdır. Toplum insan için düşünme konuşma ve iradi davranma yeteneğinin ön koşuludur. Toplum, gelişme için de gereklidir. İlk planda ahlakın temeli ancak toplumda bulunabilir ve adaleti yerine getirme yasası bu ahlaki bir yasa, toplumsal bir olgu toplumun bir yaratisıdır. İkincisi olarak, insanlar kendilerini dışsal doğanın boyunduruğundan ancak kollektif emek aracılığıyla kurtarabilirler. Üçüncüsü olarak, bir kişi kendi bireysel özgürlüğünü ve kişiliğini ancak çevresindeki bireyler aracılığıyla gerçekleştirebilir. Dördüncü olarak da dayanışma insan doğasının temel bir yasasıdır.⁶⁹

Bakunin’de toplum, -anarşist toplum- katı hareketsiz, yerli yerine iyice oturmuş bir düzenin sistemidir. Bakunin bir toplumun kendinden hareketle kendi kendisinin yapısını kurması ve bu toplumun üyelerinin merkeziyetçi olmayan bir yoldan kendilerini örgütlemeleri ve bölgeler üstü konularda iş birliği yapmaları gibi düşüncelerden habersizdir.⁷⁰ O’na göre toplumsal örgütlenme, aşağıdan yukarıya doğru, özgür birlikler tarafından, zamanla komünleri, belgeleri, ulusları kapsayacak ve sonunda büyük bir uluslararası ve evrensel federasyonla zirveye ulaşacak şekilde gerçekleşmelidir. Toprak, tarımsal birlikler, sermaye araçları ise sanayi birlikleri tarafından kamulaştırılmalıdır.⁷¹ Özgürleşmiş toplumdaki yeni komün her iki cinsiyetten

⁶⁸ Jon Purkis and James Bowen, *21.yy Anarşizmi*, (Çev.: Şen Süer Kaya), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1998, 56.

⁶⁹ Marshall, 415-416

⁷⁰ Cantzen, 109

⁷¹ Marshall, 425

özgür ve eşit bireylerin gönüllü birliğinden oluşur. Bakunin kadınların tam özgürleşmesini ve onların erkeklerle toplumsal eşitliğini savunur. Mükemmel özgürlük ancak tam iktisadi ve toplumsal eşitlikle var olabilir. Bakunin’e göre patriyarkal aile, evlilik yasası ve miras hakkı ortadan kaldırılınca insanlar, eskisinden daha yakın ilişkiler kurmalarını sağlayan, özgür birlikler içinde yaşar. Çocukların yetiştirilmesi ve eğitimi anneye emanet edilmeli, ama özünde toplumun ilgi alanı içinde kalınmalıdır.. Herkesin eğitimi, insanlığın özgürleşmesinin ayrılmaz bir koşuludur. Eğitim sistemi sadece mevcut farklılıkları ortadan kaldırmakla kalmaz her iki cinsiyetten her çocuğu düşünce ve çalışma hayatına hazırlar niteliktedir. Çocuğa “sosyalist ahlakı” özümlemesini sağlayan ve başkalarının özgürlüğüne saygıyı en yüksek görev olarak benimseten bir eğitim verilecektir. Ne var ki çocukların eğitim görmeme ve ya boş gezme gibi bir seçenekleri olmayacak. İstese de istemese de herkes çalışacak ve herkes eğitim görecektir. Hiç kimse bir başkasının emeğini sövmeyecektir. Herkes yaşamak için çalışmak zorunda kalacaktır. Çünkü toplumsal ve siyasal hakların sadece tek bir temeli vardır: herkesin katkıda bulunduğu emek. Hukuk kurallarına başvurulmaksızın, kamuoyunun baskısı “parazitlerin” varlığını imkansız hale getirmeli. Aslında bu tür ifadeler otoriterdir ve Bakunin’in özgür olduğu söylenen toplumunu, potansiyel bir tiranlık ve baskı dünyası haline getirir. Anlaşılan Bakunin görünmez bir diktatörlüğü de, yaygın bir devrimci şiddeti de uygulamaya da hazırdır.⁷² Yine Bakunin, miras hakkını kaldırıp, yerine komün tarafından yönetilen bir eğitim vakfının bu mirası değerlendirmesini talep eder. Komün en küçük politik birim olarak, bütün üretim araçlarının mülkiyet hakkını alır ve bu hakkı üreticilere ya da onların birliklerine aktarır.⁷³

Toplumun bütün anti-sosyal yetişkinleri siyasal haklardan yoksun bırakılabilir, anlaşmalara uymayan ve bireylerin özgürlüğünü ihlal eden kişiler toplumun yasalarına göre cezalandırılır.⁷⁴ Yolsuzluk ve sömürüye izin verilir bu yeni toplumda, ancak bunları azınlıkların yapmasına izin verilmez. Çocuklar insani değerlerin kendilerine aşılması ve uzmanlaşmış emekçiler olarak yetiştirilmeleri için, onlara babaları tarafından değil, komün tarafından bir eğitim verilmelidir. Bedensel bakımdan yeterli

⁷² Marshal, 425-426

⁷³ Cantzen, 141

⁷⁴ Mihail Bakunin “Devrimci El Kitabı” Der. Sam Dolgoff, *Bakunin, Hayatı, Mücadelesi Düşünceleri*, (Çev.: Cemal Atilla), Kaos Yayınevi, İstanbul 2009, 78

olan her kişinin çalışması beklenir. Bunun dışında kalanlar parazit veya hırsız olarak nitelendirilir. Çalışmak servetin tek kaynağı, insan onur ahlakının temelidir. Her yetişkinin üç yükümlülüğü vardır: özgür yaşamak, kendi emeğiyle yaşamak, başkalarının özgürlüğüne saygı göstermek.⁷⁵

Siyasal alana uygulandığında Bakuninci federalizm, komünal özgürlükleri savunur, bu özgürlüklerin yeniden canlandırılmasını monarşinin yasacıları tarafından önerilen merkeziyetçiliğe karşı her ne pahasına olursa olsun savunulmasını tavsiye eder. Bakuninci federalizm ekonomik alana uygulandığında tercihen birbirine bağlı, ama karar almada bağımsız ve özgür işçi şirketleri ya da derneklerine dayanır. İşçilerin tabandaki örgütlenmelerini savunur, tepeden aldığı iktidarı onlara aktarır.⁷⁶ Onun federalizm projesi “tek biçimli” bir projedir. O, devasa bir piramidi andıran organizasyon taslağı modeli sunarken, bu modelde her birim arasındaki imtiyaz ve yetki bölüşümü kesinkes saptanmıştır. Sık sık hayatın kendiliğindenliğine güvendiğini vurgulamakla birlikte, özgür organizasyon biçimlerinin ve özgür bir “toplumun” oluşturulmasına hemen hemen hiç olanak tanımayan bir özgürlük modeli sunar. O’nun federasyonu “aşağıdan yukarıya” doğru konseyler aracılığıyla örgütlenmiştir. Aşağıdaki düzlemler parlamentolarıyla, anayasalarıyla, komite ve mahkemeleriyle “anayasalarının” merkezi içerikleriyle ve bölgeler arası sorunlarda federasyondan atılma tehdidinin baskısıyla, “yukarı” düzlemlerin kararlarına katılmak zorundadırlar. Bakunin’in “konseyler demokrasisi” anlayışı nedeni ile kuram üzerine bölük pörçük çalışmalarında kısmen de olsa kendini yadsır duruma düşmektedir.⁷⁷ Çağdaş olan Marksist devrimciler de Bakunin ve yandaşları gibi kendilerini sınıfsız bir toplum inşaa etmeye adanmışlardır.⁷⁸ Marx da yine Bakunin gibi devrim ve eşitliğe dayalı toplum model idealinden hareketle sistemleştirmeye çalışır dünyayı. Marx, felsefenin tek probleminin dünyayı anlamak değil, onu değiştirme problemi olduğunu düşünür. O’na göre proleterya devrimi ve sınıfsız toplum, kapitalist bir ekonominin özünde var olan çelişkilerin zorunlu sonuçları olmak durumundadır. Onlar belirli empirik koşullar gerçekleştiği zaman ortaya çıkması muhtemel olan şeyler değil, kesinlikle ortaya

⁷⁵Bakunin , “Devrimci El Kitabı” Der. Sam Dolgoff, 89-90.

⁷⁶ Arvon, 62

⁷⁷ Cantzen, 109-111

⁷⁸ Andrew Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, (Çev.: Ahmet Kemal Bayram), Adres Yayınları, Ankara 2007, 19

çıkmak zorunda olan şeylerdir.⁷⁹ Buna dayanarak Marx bir toplumsal sistem içinde belli öğeleri birbirinden ayırır:

- 1) İnsanların kendileriyle hayat için gerekli araçları sağladıkları aletlerden, beceri ve tekniklerden meydana gelen ‘üretim güçleri’
- 2) Üretenlerin üretim sürecinde birbirlerine bağlanma biçimlerinden oluşan ve ‘toplumun ekonomik yapısını ‘ oluşturan ‘üretim ilişkileri’
- 3) Toplumun hukuki ve politik kurumları
- 4) Toplumun üyelerinin kendilerini ve birbirleriyle olan ilişkilerini kendileri aracılığıyla düşündükleri düşünceler, düşünsel alışkanlıklar ve idealler.⁸⁰

Aslında Marx da Bakunin de tarihsel maddeciliğin bir formunu benimsemiş, sınıf mücadelesinin toplumsal motoru olduğunu kabul etmiş, özgür ve eşit bir toplumu tarihin hedefi olarak görmüştür. Her ikisi de üretim araçları üzerinde kollektif mülkiyeti istemiştir. Aralarındaki başlıca farklılık stratejidedir. Bakunin parlamenter siyaseti reddeder. Devletin derhal yıkılmasını ister. İşçilerin ve köylülerin kendi kendilerini özgürleştirmelerini savunur. Marx ise, onun işçi sınıfının aşağıdan yukarıya özgürce örgütlenmesine olan inancını saçmalık sayar. Marx köylülüğü kırsal aptallık, lümpen proleteryaı da ayak takımlığı olarak görür ve küçümser. Bakunin ise her ikisinin de devrimci potansiyel taşıdığına inanır. Marx’ın siyasal iktidarın feshedilmesi için yaptığı çağrıya Bakunin önce iktisadi özgürleşme isteyerek karşı çıkar. Bakunin devrimin gerçekleşmesinde halkın kendiliğinden iradesinin rolünü vurgulayarak Marks’ın belirlenimciliğini yumuşatır.⁸¹ Bakunin için devrim; yaşamın özgürleşmesi, bastırılmış içgüdülerin serbest bırakılmasıdır. Onun için devrimin öznelere; kapitalist gelişmenin ürünü olan proleteryaı öne çıkaran Marx’ın aksine sanayileşmemiş Latin ve Slav ülkelerinin köylüleri, zanaatkarlar, lümpen proleterya, dışlanmışlar hatta kanun kaçakları ve eşkıyalardır. Bu kesimleri birleştiren ana özellik de modern burjuva uygarlığınca kirletilmemiş ve ehlileştirilmemiş olmak ve bu anlamda da doğaya daha yakın ve ‘özgürlük içgüdü’ daha gelişkin olmaktır.⁸²

Bakunin’in yeni programının ilk ana unsuru burjuvazinin reddedilmesidir. Çünkü burjuvazinin gerçekleştirdiği devrim monarşiyi koruyan mevcut toplumsal yapıyı

⁷⁹ Ahmet Cevizci, *Felsefe Tarihi Thales’ten Baudrillard’a*, Say Yayınları, İstanbul 2010, 857

⁸⁰ Cevizci, 861

⁸¹ Marshall, 434-435

⁸² Örs, 397

bütünüyle yıkmak istemeyen bir devrimdir.⁸³ Bakunin'e göre siyasal eylem, diktatörlük kokar, devrimcilerin siyasal eylemi devrimci diktatörlük kokar ve bu da içerdiği terminolojik çelişkiyle gerçekte devrim değildir. Marx'ın proleterya diktatörlüğü kavramı da bu türden bir kavramdır.⁸⁴ Aslında devrimden sonra devletin sönmüneceğini savunmak da abestir. Çünkü hiçbir iktidar kendi kendini yok etmek için var olmaz. Diktatörlüğün yegane amacı kendini devam ettirmektir. Proleteryanın özemlerinin her türlü politik hükümetten tamamen bağımsız olarak özgür bir ekonomik ve toplumsal örgütlenme yaratılmasından başka bir amacı olamaz. Böyle bir örgütlenme de ancak proleteryanın kendiliğinden eylemiyle, kendi sendikaları ve özyönetime sahip komünleri aracılığıyla oluşturulabilir. Siyasal bir örgütlenme ise bir grubun lehine ve kitlelerin aleyhine olan bir hakimiyetin örgütlenmesinden başka bir şey olamaz. Bu anlamda proleterya iktidarı ele geçirirse o da hakim sömürücü bir sınıf haline gelecektir. Bu da Marx'ın teorisinin kabul edilemez olduğunu gösterir.⁸⁵ Marx ve Bakunin'in buluştukları ortak payda aynı zamanda onların çıkış noktası olan, 'reforma karşı devrimin gerekliliği, bireyciliğe karşı kollektivizmin gerekliliği' düşüncesidir.⁸⁶

Özgür toplum modeli konusunda, anarşizmin diğer bir kuramcısı olan Kropotkin ise Bakunin'den farklı düşünür. Bakunin'in tersine, aşağıdan yukarıya doğru piramidal biçimde değil, özgür anlaşmalar aracılığıyla oluşturulan gönüllü ve belirli bir biçimden yoksun birleşmeler yoluyla örgütlenmeyi savunur. Nitekim piramidal sitem hiyerarşiyi doğurabilir ve bu da gizli bir otoriteye varır. Kropotkin merkeziyetçi ve hiyerarşik bir yapılanma değil, ağ biçimli bir örgütlenme önerir. Bireyler ve gruplar çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için birlikler kurarlar ve bu birlikler karşılıklı işbirliğine giderler. O'na göre gönüllü topluluklar bütün Avrupa'da eğitim, sanayi, ticaret, bilim, sanat gibi bir çok alanda devlete rağmen zaten ortaya çıkmakta devletin işlevini üstlenmektedir. Kropotkin siyasette olduğu gibi ekonomik örgütlenmede de merkezsizliği savunur.⁸⁷

⁸³ Edward Hallet Carr, *Michael Bakunin*, (Çev.: Pelin Sıral), İletişim Yayınları, İstanbul 2009, 191-192

⁸⁴ Thomas, 376

⁸⁵ Örs, 381

⁸⁶ Thomas, 390

⁸⁷ Örs, 395

1.2.3. Toplumsal Sözleşme

Devletin ve iktidarın yerine neyin konulacağı sorusu, nihai amacı siyasi iktidarı altetmek olan radikal siyasal teorilere musallat olmuş bir sorudur. Marksizm sonuç olarak devlet iktidarını yeniden onaylamışken, Thomas Hobbes “toplumsal sözleşme kuramı” yoluyla formülize etmeye çalışmıştır. Jean-Jacques Rousseau’ya göre de doğa durumunda yaşayan her insan bireysel yararı söz konusu olunca bunu koruyabilmek için toplumsal bir sözleşme ile siyasi iktidarı belirleme yoluna gitmiştir.⁸⁸ Bakunin’e göre ise toplumsal sözleşme, siyasal tahakkümü meşrulaştıran bir el çabukluğudur.

Anarşime göre toplumsal sözleşme kuramı, seçimlerin varoluşu olgusunun hatalı bir yorumundan doğar. Bu kuram, seçimin otorite doğurmadığını görmez, ama bunu onaylar, yani onu sadece dışarıdan tezahür ettirir. Bu kuramda kullanılan seçim zaten var olan (yani tanınan) otoriteyi bir bireyden (ya da gruptan) bir diğerine aktarır. Ama asla daha önce başka bir yerde var olmamış bir otorite yaratmaz.⁸⁹ İnsanlar doğal hallerindeyken ilkel bir yabancılık durumunda yaşamlarını sürdürüyorlarsa, o zaman bir araya gelip, bir toplumsal sözleşme oluşturma öngörüsüne aniden sahip olabilmeleri bir paradokstur. Eğer toplumda ortak hiç bir bağ, insanların içinde onları bir araya getiren hiçbir öz yoksa, o zaman bir toplumsal sözleşme hangi temel üzerine oluşturulabilir. Böyle bir anlaşma hiçbir zaman olmaz, devlet aşağıdan değil, yukarıdan toplumu biçimlendiren çeşitli seçkin tabakalar tarafından dayatılan bir kurumdur. Devlet şiddete dayanır, toplumun bir toplumsal sözleşmeye hiçbir gereksinimi yoktur. Toplumun zaten doğayla kendi sözleşmesi vardır, doğa yasalarınca yönetilir. Gelenekler ve geleneksel adetlerle yönetilir, asla yasalarla yönetilmez... Toplumu yöneten pek çok yasa vardır. Ancak bunlar, tıpkı maddi bedenlerdeki fiziki yasalar gibi toplumsal bedene özgü doğa yasalarıdır.⁹⁰ Toplumsal düzeni sağlayan bu yasalar aslında insanlar arasında yapılan, doğa yasalarına itaat etme ile kendiliğinden oluşmuş ,gönüllü birliktelikler tarafından yürütülen yasalardır.⁹¹ Bakunin’e göre de işte bu doğa yasaları yaptırım gücü dışsal bir yasa olmadığı için toplumu kolayca sistemize edebilir. Bu yasalar eşitliği içinde barındırdığından toplumsal piramit herkesin özgürce anlaşması temelinde yükselir,

⁸⁸ William Ebenstein, *Siyasi Düşüncenin Büyük Düşünürleri*, (Çev.: İsmet Özel), Şule Yayınları, İstanbul 2001, 249-252

⁸⁹ Alexandre Kojève, *Otorite Kavramı*, (Çev.: Murat Erşen), Bağlam Yayınları, Ankara 2007, 42-43

⁹⁰ Newman, 84-85

⁹¹ Neşet Toku, *Siyaset Felsefesine Giriş*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2005, 325

yoksa üstün bir gücün buyruğu temelinde kurulmaz. Dolayısıyla Bakunin’de tepeyi taban belirler, tabanı tepe değil.⁹² Gelecek toplum, hiyerarşik ve baskıcı değil, özgürlükçü olacaktır. Bürokratik yargıçlar, polis, ordu ve bunların sahibi olan ulus devlet ortadan kalkacaktır. Eğer geriye asli bir yönetim kalacaksa, bu yönetim küçülecek ve rızaya dayanacaktır.⁹³ Çünkü Bakunin insanların yalnızca “eşit” değil, aynı zamanda “kardeş” olduklarına, temel çıkarlarının yalnızca karşılıklı saygıyı gerektirdiğine değil, özdeş olduğuna inanır. Devlet, yapay bölünmeleri (zenginlik, statü vb.) sürdürerek bu özdeşliği gizler. Fakat insan çıkarlarının nihai birliğine yönelik bir duygu insanın doğasının derinlerinde yaşamaya devam eder ve var olan toplumsal ve politik düzenlemelerin çözülmesiyle yalnızca serbest bırakılmaya ihtiyacı vardır. İnsanlar birbirlerini düşman olarak görmedikleri zaman, buna paralel olarak toplumsal ilişkilerin karşılıklı bağımlılığının temel çıkarlarını ne kadar ayrılmaz kıldığının farkına varacaklardır. İnsanlar bütün ihtiyaçlarını dayanışmacı bir şekilde karşılamalıdır. İnsanlar arasında mekanik bir dayanışma olmalıdır.⁹⁴ Toplum kendi içinde böyle bir dayanışmaya uygun iken buradan asla tüm halklar için geçerli, herkesi aynı çatı altında toplayacak tek bir millet olma düşüncesine varılamaz. Siyasal bir proje olan ‘milliyetçilik’ diğer anarşistler gibi Bakunin’in de karşı çıktığı bir sistemdir.

Onun İtalyan milliyetçi hareketinin efsanevi isimlerinden ve cumhuriyetçi kanadın önderi olan Giuseppe Mazzini ile bu konudaki tartışmaları meşhurdur. Bakunin, milliyetçi-cumhuriyetçi Mazzini’nin Birleşik İtalya Cumhuriyeti’ni eleştirerek bunun karşısına bölgelerden oluşan federatif bir yapı önerir. Ancak Bakunin de milliyetçiliğe karşı olsa da, ulusu bir veri olarak ele alır. Tıpkı Proudhon gibi, ulusun doğal bir olgu olduğuna ve her ulusun özgür gelişme hakkına sahip olduğuna inanır. O’na göre her ulusun kendi karakteri, özel yaşam tarzı ve konuşma, hissetme, düşünme ve davranma biçimi vardır. Bu ayırt edici özellikler her ulusun özüdür. Örneğin Bakunin’e göre Alman kanında içgüdüsünde ve Alman geleneğinde devlet düzeni ve devlet disiplinine yönelik bir tutku vardır. Slav ve Latinler ise bunun tersi bir karaktere sahiptirler. Anarşist olmadan önce bir Slav milliyetçisi olan Bakunin, zorbalığa karşı ulusal ayaklanmaları destekler ve özellikle Rus İmparatorluğu’nun boyunduruğu altındaki halkların özgürlüklerini elde etmesini savunur. Bakunin’e gör üç tip yurtseverlik vardır:

⁹² Arvon, 62

⁹³ Vincent, 209

⁹⁴ Crowder, 177

İlki “doğal yurtseverliktir”: Bu yurtseverlik biçimi yerel hayatın geleneksel örgütlenişine içgüdüsel mekanik bir bağlılıktan ibarettir.

İkincisi ‘burjuva yurtseverliğidir’: Ulus devletin çıkarlarını düşünür.

Üçüncüsü ‘proleter yurtseverlik’: Bu yurtseverlik tek kabul edilebilir yurtseverliktir.

Devletin sınırlarını ve çıkarlarını önemsemez ve enternasyonalizmi esas alır. O’na göre gerçek enternasyonalizm, kendi kaderini tayin hakkına dayanır: her birey, her dernek, komün ya da eyalet, her bölge veya ulus sözde tarihsel iddialara ya da komşusunun uygunluğuna bakılmaksızın kendi kaderini tayin etme, ötekilerle birleşme ya da birleşmeme, kimi istiyorsa onunla ittifak kurma yada herhangi bir ittifakla ayrılma hakkına mutlak sahiptir.⁹⁵

Sonuç olarak insanları doğal hallerine bıraktığınız zaman onlar yaradılıştan kendilerinde barındırdıkları insani, doğal “iyi” özleri gereği herhangi bir kanun koyucu ve sözde koruyucuya ihtiyaç duymadan kolayca yaşayabilirler. Sınıflar ve bireyler sosyal bakımdan eşitlendiği zaman gerçek anlamda özlerini bulurlar.

⁹⁵ Örs, 405

İKİNCİ BÖLÜM

OTORİTE

2.1. ANARŞİZM VE OTORİTE

Anarşizm; sözcük anlamı olarak da, terim anlamı olarak da “Anti-Otorite” demektir. Otorite; hakimiyet ve emretme kudreti, yaptırım koyma ve kullanma gücü olarak tanımlanabilir. Otoritenin bu tanımının yanında tarihteki veya toplumdaki karşılıklarına bakıldığında; efendi, tahakküm, zorbalık, zalim, diktatör, siyasetçi, diplomat, müsteşar, bürokrat, kral, tanrılar ve bunlar gibi, mazlum halkı veya halkın büyük çoğunu yöneten ne kadar sınıf varsa onları kapsadığını görebiliriz. Otorite yönettiği ve bastırdığı bireylerin özgürleşmesini istemez. Özgür insan hiçbir efendinin-partinin oyuncağı olamayacağı için otoritelerin sonunu hazırlar. Otoritenin kaynağı ise devlettir. Ya da her devletin otoriteyi varsaydığı ve onun üstüne dayandığı kabul edilerek devlet kuramı otorite kuramından çıkarsanabilir.⁹⁶

Otoritenin insanları belli kalıplara sokmaya çalışması, her türlü düşünsel hatta fiziksel gelişimini dahi engelliyor olması, baskı doğurması anarşistlerce otoritenin reddi için çok geçerli bir sebeptir. Baskı getiren otorite aslında köleliği de getirmiş demektir. Eşitlik ise otoritenin olduğu yerde mümkün değildir. Birçok konuda gücü elinde tutan gruplar illaki daha zayıf grupları baskı altına alacaktır. Sosyal yapı kendi içinde doğurduğu bu otoritenin kölesi haline döner. Otorite sahipleri kendi baskı araçlarını kendileri yaratırlar ve her dönem başka bir grup başka başka otorite araçlarıyla bu döngüyü devam ettirir. Eğer bir toplumsal yapıda işler dayatma yoluyla yapılıyorsa orda otorite var demektir. İnsanlar kendi rızaları olmadığı halde çeşitli eylemler gerçekleştiriyorsa bu onların özgürlüklerinin ellerinden alındığının göstergesidir.

Anarşistlere göre tasfiye edilmesi gereken ve aslında birer dayatma yoluyla oluşan otoriter kurumlar, sosyalleşme süreci içinde insanların öyle yoğun bir biçimde kuşatır ki insanlar bu kurumları toplumun temel yapıları olarak görme yanılgısına düşerler. Din, bilim bu tür kurumlara örnektir, devlet de bu kurumlardan ayrı ele alınamayacağına

⁹⁶ Kojeve, 11

göre, tek tek bu kurumları eleştirmek yerine devleti eleştirmeyi uygun görmüşlerdir.⁹⁷ Anarşizmin özgürlüğü amaçladığını düşünürsek doğal olarak otorite reddedilecektir. Otorite kavramı devletin kuruluşundan öncedir ve bu nedenle otorite reddedilirken daha ileri gidilerek devlet de reddedilir. Çünkü otorite bağı zayıflık ve güçlülük imgelerinden oluşur ki bu da iktidarın duygusal ifadesidir. Otoritenin en temel ögesi güç sahibi olmak ve bu güçle diğer insanları disipline sokarak yönlendirmek ve daha yüksek bir standarda göre hareket etmelerini sağlamaktır. Bu ise devlet mekanizması ile sürdürülen bir sistemle oluşur.⁹⁸ Nitekim devlet, otoriter yapının en güçlüsüdür. Otoritenin olduğu toplumlarda belirli gruplar ekonomik ve sosyal tüm birikimleri ellerinde bulundurlar ve güç artık onların elindedir. Böylece diğer gruplar baskı altındadır, bu da eşitliği ortadan kaldırır.⁹⁹

2.2. BAKUNIN VE OTORİTE (DOĞAL VE YAPAY OTORİTE)

Bakunin’de otorite, onun özgürlük nosyonuyla yakından bağlantılıdır. Özgürlük her türlü otoritenin reddidir, dünyadaki en büyük kötülük otoritedir. Özgürlüğü inkar etmek isteyen kişiler veya sistemler otorite kurarlar veya otoriteye boyun eğler. İşte bu noktada Bakunin insanları her türlü kutsal, kollektif ve bireysel otoriteye isyan etmeye çağırır. Tanrıyı, patronu, kilise ve devleti reddeder. Bakunin için tek otorite olağanüstü olayların zorunlu sonuçlarının fiziksel ve toplumsal dünyada ardarda gelişile varlığını hissettiren doğal yasaların kaçınılmaz iktidarındır. Bu yasalara karşı çıkmak yalnızca yasak değil aynı zamanda imkansızdır. İnsanlar bu yasaları yanlış anlayabilir veya varlıklarından haberdar olmayabilir ama yine de insanlığın itaat ettiği ve var oluşumuzun nedenidir bu yasalar. Bu yasalar insan doğasına içkin olan, insanın fiziksel, entelektüel ve ahlaki varlığını teşkil eder. İnsanlığın otoritesine boyun eğdiği tek yasa işte bu doğal yasalardır. İnsanlar bu yasalara itaatsizlik edemezler, çünkü onlar varoluşun temel koşullarını teşkil eder. Bu yasalar insanları kuşatır, insanlara nüfuz ederler ve onların mutlak kölesidir insanlar. Ancak böyle bir kölelikte onursuzluk yoktur, ya da bu aslında kölelik değildir. Çünkü kölelik dışsal bir efendiyi, hükmedilen öznenin dışındaki bir otoriteyi gerektirir. Bu yasalar dışsal değildir, insan doğasına

⁹⁷ İnan Keser, “Anarşizm”, *Felsefe Ansiklopedisi*, Cilt I, Ed. Ahmet Cevizci, Etik Yayınları, İstanbul 2003, 376

⁹⁸ Richard Sennet, *Otorite*, (Çev.: Kamil Durand), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2011, 14- 27

⁹⁹ Keser, Anarşizm , Ed.Ahmet Cevizci, 376

içkindir. İnsanın entellektüel ve ahlaki varlığını teşkil eder bu yasalar onlar olmadan insan bir hiçtir.¹⁰⁰ İnsanları oluşturan, insanların özü olan bu yasalar, doğal bir sistem içinde oluşur, doğanın parçasıdır işte bu yüzden insan bu yasalara tabidir. İnsanın özsel niteliklerine sahip bir doğası vardır. Bu insan doğası iki yetisiyle ayırt edilir: ‘düşünme yetisi ve ayaklanma dürtüsü’ ve bunun yanında özgür irade.¹⁰¹ Bakunin doğa yasalarında somutlaşan, doğal, toplumsal otorite olarak adlandırdığı otorite karşısında itaatkardır. İnsan varlığının esası bu yasalardır. Doğa yasaları insanları sarmalar, şekillendirir ve içinde yaşanılan dünyayı belirler. Dolayısıyla insan bu yasalarca belirlenmiştir. Bu otorite biçiminden hiçbir kaçış yoktur. İnsan doğa yasalarına ne kadar direnmeye çalışırsa kendini o kadar bu yasalara tabi olmuş bulur.¹⁰² Doğal yasalar karşısında insanın tek bir özgürlüğü vardır, o da kişinin bu yasaları kabullenip, kollektif ve bireysel kurtuluş veya peşinde olduğu insanileşme hedefiyle uyumlu olarak gittikçe genişleyen ölçekte bu yasaları uygulamasıdır. Bu yasalar bir kez kabul edildi mi, insan kitlelerinin asla itiraz edemediği bir otoriteyi uygular.¹⁰³

Bakunin’e göre en büyük talihsizlik ise bilim tarafından çok önceden varlıkları kanıtlanan bu doğal yasaların önemli bir kısmının, güya sırf ‘halkın iyiliği için’ var olan himayeci hükümetlerin uyanıklığı sayesinde kitleler tarafından bilinmemesidir. Bir diğer sorun ise, insan toplumunun gelişimi için en az fiziksel dünyaya hükmeden yasalar kadar gerekli, değişmez ve hayati olan yasaların önemli bir kısmı, bilimin kendisi tarafından yeterince kanıtlanıp, kabul edilmemiştir.¹⁰⁴ Bakunin doğal otoritenin meşru ve etkili olduğunu kabul ettiği için onun siyasal felsefesi otoritenin toplumsal kurumsallaşmasına karşı bir görüş olmamıştır. O her türlü otoriteye değil sadece dışsal olarak dayatılan otoriteye karşıdır.

Bu anlamda insanın doğal yasalara onları bizzat kabul etmesi, ister ilahi ya da insani, ister kollektif ya da bireysel olsun, kendi dışındaki bir irade tarafından kendisine dışsal olarak dayatılmadığı için itaat etmesi halinde gerçekten özgür olabileceğini düşünür.¹⁰⁵

¹⁰⁰ Dolgoff, 238

¹⁰¹ Bakunin, *Devlet ve Anarşi*, 84

¹⁰² Newman, 75

¹⁰³ Bakunin, *Tanrı ve Devlet*, 28-35

¹⁰⁴ Dolgoff, 239

¹⁰⁵ Marshall, 419

Bakunin'e göre doğal otorite yapay otoriteye temelden karşıttır. Yapay otorite ile Bakunin iktidarı kasteder. Siyasal iktidar; devlet, kilise ve insan yapımı yasalar gibi kurumlarda meşrulaşır ve dokunulmazlık kazanır. Bu dışsal otoritenin, doğal organik bir halk gücü somutlaştırmak yerine tam tersine hükümet adı verilen bütünüyle mekanik ve yapay hava basınçlı makineler içinde var olduğunu söyler. Bu iktidar insan doğasına dışsaldır ve insan doğasına dayatılır. Üstelik bu dışsal iktidar, insanlığın doğuştan gelen ahlaki nitelikleriyle zihinsel kapasitelerine ket vurur. İnsanı kölelik ve cehaletten kurtaracak olanın bu kapasiteler olduğunu savunurlar. Öyleyse Bakunin'e göre siyasal kurumlar kitlelerin özgürlüğüne düşman ve yok edicidirler, zira onlara dışsal ve bu yüzden de despotik yasalar dayatırlar.¹⁰⁶ İktidar konusunda Bakunin biraz şüpheye düşmüştür. O'na göre, her bireyde yaratılıştan gelen, iktidara yönelik şiddetli bir doğal arzu vardır ve bu arzu gelişen, büyüyen bir arzudur. Başkalarına hükmetme arzusu, ilkel özü itibariyle, etçildir, bütünüyle hayvani ve vahşi bir dürtüdür. Bu ilkel tutum talihsizlikleri, tüm suçları ve tarihin utanç verici gerçeklerini kendi başına üretir. İktidar ilkesi insanın iktidar karşısında güvenilmez olduğu, insan öznelliğinin merkezinde daima iktidara yönelik bu arzunun var olduğu anlamına gelir. Bakunin başkalarını iktidara içkin bozucu tehlike karşısında uyarmaya niyetlenirken muhtemelen anarşist söylemin merkezinde yatan gizli çelişkiyi açığa çıkarır: şöyle ki anarşizm iktidar tarafından kirletilmemiş özsel bir insan öznelliği nosyonunu kendisine temel alır, oysa bu öznelliğe erişmek imkansızdır. Saf devrimci kimlik düşüncesi doğal iktidar arzusu tarafından, her bireyin kalbindeki eksiklik tarafından parçalanır, altüst edilir. Bakunin bu eksikliğin, iktidara duyulan bu arzunun, insan öznelliğinin özsel bir unsuru olduğunu belirtir. Bakunin'in iktidar ilkesinin ima ettiği şey, belki de öznenin daima iktidara yönelik bir arzu duyacağı ve iktidarı ele geçirene kadar da kusurlu kalacağıdır. Kropotkin de iktidar ve otorite arzusundan bahseder. Modern devletin yükselişinin kısmen insanın otorite hayranlığına atfedilebileceğini savunur. Öyleyse devlet iktidarının tümüyle yukardan bir dayatma olmadığını ima eder.¹⁰⁷ Bakunin'in iktidar eleştirisine temel sağlayan nokta onun insan hakları kavramından doğar, bu anarşist

¹⁰⁶ Crowder, 75-76

¹⁰⁷ Newman, 93

hümanist sözcükle kastettiği her bir insandaki insani hakların ve insanlığın saygınlığının tanınmasıdır. Bu insan saygısı ona göre özsel, doğal insani ahlakıdır.¹⁰⁸

2.2.1. Bilimin Otoritesi

Toplumsal hayatın bilime ihtiyacı olduğu bir gerçektir. Ama tüm bilimsel çalışmaların gerçek yaşamla ilgilenme yeteneği de güçlüdür diyemeyiz. Ortaya çıkan bu tezati aşmanın yolu da bilimin kitleler halinde yaygınlaşarak toplumu temsil etme görevini yüklenmesidir. Bilimin serbest bir şekilde işlerinin yerine getirmesi daha uygun olacaktır. Bir otorite eliyle bu işlevi yerine getiremez. Anarşizm bilime bu bakış açısıyla yaklaşırken, iktidar oluşturma potansiyeline sahip olan bilim adamlarına karşı olumsuz bir yaklaşım içindedir. Çünkü anarşizme göre bilim adamlarının bir elitler grubu olarak örgütlenme potansiyeli vardır ve bu durum tehlikelidir. Bakunin de bu tehlikenin farkındadır.

Bunun yanısıra eğitilmiş elit tabakanın hükümetinin geçmişteki baskıcı zalim, insanlık dışı hükümetlere göre krallar, rahipler ya da mülk sahiplerine göre daha az baskıcı olabileceğini de göz ardı etmez.¹⁰⁹

Görünmez diktatörlük ve gizli topluluklar aracılığıyla manipülasyona başvurmaya hazır bir kişiliğe sahip olan Bakunin, klasik anarşist düşünürler arasında zayıflatılmış otorite formlarını kabul edenlerdendir. Dolayısıyla bilimin yönetimini reddederken, üstün ya da teknik bilginin otoritesini kabul eder. Teknik uzmanlığının otoritesini ancak gönüllü rıza temelinde kabul edilebilir sayar.¹¹⁰ Bakunin'in otoriteyle ilgili olarak kısmen esnek davrandığı konulardan birinin bilimsel otorite olduğu bilinen bir gerçektir. O, bilginin otoritesine güvenir ve bu otoriteyi kullanır. Hangi konuda bilgi edinmek istiyorsak o konuda bilgi sahibi olan, ehlinin otoritesine başvurulmalıdır. Ancak çeşitli kişilere danışılrsa da onların fikirleri karşılaştırılır son çözümleme de yine kendi amacına en uygun olanı seçilir. Bilimin mutlak otoritesini kabul eder, çünkü bu yaklaşım hem akılcı hem de insan özgürlüğüne uygundur. O'na göre tek meşru otorite budur.¹¹¹ Bilimin temel amacı fiziksel ve toplumsal dünyadaki, maddi entelektüel ve ahlaki

¹⁰⁸ Newman, 95.

¹⁰⁹ Bakunin, 'The Paris Commune and the Idea of State', Ed. Sam Dolgof, 241

¹¹⁰ Marshall, 80-84

¹¹¹ Marshall, 419

yaşama içkin olan doğal yasaların, sistematik ve titiz şekilde formüle edilmesidir. İnsan özgürlüğüyle uyumlu ve rasyonel olduğu için meşru olan bu biricik otorite dışındaki tüm otoritelerin sahte, keyfi ve ölümcüldür.¹¹² O'na göre bilimin biricik uğraşının aydınlanmak olduğunu kabul edersek, ancak hayatın kendisi yönetsel egemenliğin ve doktrinin zincirlerinden kurtulduktan sonra bütün gücü ve etkisiyle her şeyin yaratıcısı olabilir gerçeğine varabiliriz.¹¹³ Bakunin, bilimin otoritesini kısmen kabul eder, ancak bu otoritenin insan üzerindeki etkisini tehlikeli bulur. Bilimciliğe, pozitivizme, yaşamın bilim tarafından yönetilmesine, soyut düşüncelerin, formüllerin, bilimsel yasa ve teorilerin hayata hükmetmesine karşı çıkmış, devlet ve 'devrimci hükümet' konularındaki tutumunu bilim ve iktidar arasındaki ilişki konusundaki görüşleriyle derinleştirmiştir. Çağdaş bilimin önemini kabul etse de bazen bizzat bilimi, yaratıcılığın ve yaşamın karşısına koyar, bilimin yaşamın çeşitlilik ve karmaşıklığını bir kalıba sıkıştırdığını belirtir.¹¹⁴ Bakunin'e göre yaşamı yaratan güç bilim değildir, yaşamın kendisidir. Özgürlüğü yaratan da halkın kendiliğindenliğidir. Eğer bilim halkın bu özgürlük yolunu aydınlatabilen bir güç olursa halk bu şansı değerlendirecektir. Ama Bakunin bilimde bu ışığı görmez.¹¹⁵ Bilimi mutlakiyeti sağlayan bir inanca çevirmektense, bilimi mutlakiyeti yıkan bir inanç ve araç olarak kabul etmeyi tercih eder ve bu çerçevede bir anarşizm geliştirir.¹¹⁶

Bilim, yaşamın teorik bir temsilidir. Bu anlamda da soyutlama ve genellemeye dayanır. Bu nedenle de bilim, değişime, rastlantıya, tikele, gelip geçici olana dayanan yaşama hakim olmamalıdır. Bilim olsa olsa yaşamı aydınlatır, onu yönetmez. Bakunin'in bu tavrı, devrim anlayışıyla, yani devrimi ideal bir toplumsal tasarımın halka dayatılması olarak düşünmemesiyle doğrudan bağlantılıdır. Devrimin temeli, soyut formüller değil, kitlelerin tarihsel olarak gelişmiş içgüdüleri, gündelik ihtiyaçları ve arzularıdır. Ona göre herhangi bir bilim devrimin başlangıç noktası olamaz. Aksi taktirde bilgili bir azınlığın hükümlerliği söz konusu olacaktır. Oysa Bakunin için bilim adamlarının hakimiyeti, var olabilecek en tehlikeli iktidar biçimidir. Çünkü kendisine değişmez bir toplumsal yasayla iktidar verilen kişi, kaçınılmaz olarak topluma hükmedecek, baskıcı olacaktır. Bilimin hakimiyetine ilişkin bütün şüphelik ve

¹¹² Bakunin, *Tanrı ve Devlet*, 28-35

¹¹³ Cantzen, 65

¹¹⁴ Örs, 400

¹¹⁵ Bakunin, *Tanrı ve Devlet*, 70-71

¹¹⁶ Bakır, 103

eleştireliliğine rağmen Bakunin bilimsel faaliyetin toplumsal yaşamın geliştirilmesi ve iyileştirilmesi için taşıdığı potansiyelleri göz ardı etmez. Ancak O, bilimin bilhassa da bilim adamlarının hakimiyetine karşı sürekli uyarılarda bulunur. Bunun içinde eğitimin yaygınlaştırılıp bir aristokrasinin ya da kastın elinde olmaktan çıkarılarak halkın malı olması gerektiğini savunur. Bilim herkesin ulaşabileceği bir konuma gelerek ayrıcalıklı bir zümrenin tekelinde olmaktan çıkarılmalıdır.¹¹⁷

Anlaşıldığı gibi O, ilkesel olarak bilimsel bir elitin otoriterliğinden kaynaklanan tehlikelerle ilgilenir. Bilimin ayrıcalıklı bir azınlığın yetkisi dahilinde kalacak yerde kitleler arasında yayıldığını görmek ister. Böylece bilim, toplumun “kollektif bilincini” temsil edecektir. Ancak herkesin bilime ulaşması sağlandığında bile, sadece dâhilerin kendini bilimin gelişmesine adanmalarına izin verilmelidir.¹¹⁸ O’na göre meziyetleri ve insanlığa sağladıkları kazanımlar nedeniyle bilginlere saygı duyulmalıdır ama kendi yüksek ahlaklarını ve entelektüel standartlarını yozlaştırmalarının önüne geçebilmek için onlara hiçbir ayrıcalık tanınmamalı ve herkesin sahip olduğu haklardan başka bir hak verilmemelidir; örneğin inançlarını, düşüncelerini ve bilgilerini ifade etme özgürlüğü. Ne onlara ne de başka özel bir gruba, başkalarına hakim olma hakkı verilmemelidir. İktidara gelen kişi kim olursa olsun, kaçınılmaz olarak toplumu sömürüp ezecektir.¹¹⁹

Bilimsel çalışmalar yapan bir gruba toplumu yönetme görevi verdiğiniz zaman, insan yaşamını bilimin en son verilerine uyum içine girmeye zorlayabilirler. Bu da özgürlüğü zedeler. İnsanlara yönetme erkini verdiğiniz zaman ahlaki açıdan bir yozlaşma içine düşecektir. Yönetme tutkusu tehlikeli bir otoriteryanizm halini alacaktır.

Her türlü imtiyazlı konum, insanların yüreklerini ve zihinlerini mahveder. Bir bilimsel yapıya toplumu yönetme görevi vererseniz, o artık bilimle değil tamamen farklı meselelerle ilgilenir, toplumu kendi himayesi altına almaya çalışır.¹²⁰ Bakunin, Marx’ı ve onun merkeziyetçi-otoriter tavrını reddederken de bu noktadan hareket eder. O’na göre Marx, düşünce, teori ve bilimin küçük de olsa bir grubun tekelinde bulunmasının,

¹¹⁷ Örs, 400-401

¹¹⁸ Marshal, 420

¹¹⁹ Dolgoff, 353

¹²⁰ Dolgoff, 239-241

onların sosyal hayatı yönetmeleri gerektiği gibi bir inanca kapılmalarına sebep olacağının farkında değildir.¹²¹

Bir bilgin doğası gereği her türden entelektüel ve ahlaki çürümeye meyillidir, fakat esas kötü huyu, bilgisini ve zekasını bulunmaz sanmak ve geri kalan cahillere aşağılayarak bakmaktır. Bir kez yönetmesine izin verin, onun hemen en dayanılmaz tirana dönüştüğünü göreceksiniz. Çünkü bilgin kibirinden daha iğrenç, kötü ve baskıcı bir başka şey yoktur. Çok bilmişlerin köleleri olmak; insanlık adına ne berbat bir kader. Dizginleri onların eline bırakırsanız, şimdilerde bilim adına yaptıkları deneylerde kullandıkları tavşan, kedi ve köpeklerin yanına insan toplumunu da eklerler. Bilginler faydalıdır, bu tamam; ama onlara toplumsal ayrıcalıklar tanınmamalı, inançlarını, fikirlerini ve bilgilerini üretip yayma özgürlüğü dışında haklar tanınmamalı. Bu onların akli ve ahlaki özgürleşmeleri açısından da gereklidir. Bilimin sürekli birkaç kişinin tekelinde kalmayacağı, elbet herkesin bilime değinebileceği günlerin geleceğinden dem vurulacaktır, iyi ama o günler o kadar uzak ve o kadar büyük toplumsal altüst oluşlara bağlı ki. O güne dek yazgısını bilginlerin, bilim papazlarının eline bırakacaklar kimlerdir? Madem öyle, niye yazgımızı Hristiyan papazların elinden kurtarmak için bu kadar uğraşıyoruz?¹²²

Bakunin bilimin prestijinin bilim adamalarının kendileri tarafından zorla kabul ettirilen sorgulanamaz bir otoriteye yol açabileceği tehlikesinin farkında olmasına rağmen yine de bilimde farklı bir anlamda meşru bir otorite talebi hakkı görür. Zaten bilimin otoritesini de rasyonel ve insani özgürlüğüyle uyumlu olduğu için kabul eder. O'na göre bütün doğa insan iradesinden ayrı var olan ve insanın yalnızca cehalet yüzünden başkaldırmaya çalıştığı bir ahlak yasası tarafından yönetilir. Bilimsel yöntem ile işleyen akıl, en sonunda bu cehaleti ve bununla birlikte bunu teşvik eden devletin soysuzlaşmış kurumlarını ortadan kaldıracaktır. Çünkü insanlar kaçınılmaz olarak bilimsel bir kavrayış olan kendi doğal yasa kavrayışlarına ulaştıkları zaman, tam da bu gerçek sayesinde kendilerini hem cinsleri ile uyum içerisinde yönetme yeteneğine sahip

¹²¹ *Sosyal ve Siyasal Teori*, Siyasal Kitabevi Yayınları, Ankara 1999, 453

¹²² Bakunin, *Devlet ve Anarşi*, 175.

olacaklardır. Bu yüzden bilimsel eğitim, kitleler arasında yayılmalıdır. Bu ilerleme için gereklidir. Bilim ahlakı, ilkelere giden yolda rehber olabilir. Devrimin başlattığı işi genel düşünsel iyileşme tamamlayacaktır. Bu iyileşme bilimsel bilginin geniş olarak yayılmasıyla gerçekleşir.¹²³ Bilimin kitlelere kabul ettirilmesi konusunda ise Bakunin, devrimci sosyalist kollektivistler ve otoriter komünistler arasında -devlet konusunda olduğu gibi- farklılıklar oluştuğunu düşünür. Ona göre bilim, her iki tarafa göre de her türlü dinsel ve batıl inancın yerine geçmelidir. Komünistler bilimi kitlelere zor yoluyla dayatma arzusundadır. Devrimci sosyalistler ise bilimin propagandasını yapmaya çalışacaktır. Böylece bireyler ve gruplar bir kez ikna olduklarında birkaç ‘üstün’ zeka tarafından önceden hazırlanıp “cahil” kitlelere dayatılan her türlü planı reddederek, kendi düşünce ve çıkarları doğrultusunda aşağıdan yukarıya doğru özgürce ve kendiliğinden örgütlenip federasyonlaşacaktır.¹²⁴

Aslında Bakunin ve anarşizm, içinde çelişkileri de barındıran bir sistemi yaşatırlar. Bakunin, bilimin hayatı kavrama potansiyelinin ne kadar zayıf olduğunu vurgulamış ve en zorba iktidarın, egemenliğini bilimsel doğruluk iddiasıyla meşrulaştıracak bir bilim adamları iktidarı olduğunu belirtmiştir. Tüm düşünsel sistemleri diktatörce bulan Bakunin için eylemden kopuk entelektüel öğretiler, devrimin kaynağı olan fantastik durumları felce uğratabilecek birer metafizikten ibaretti. Kısacası anarşistler için çelişki zaten hayatın kendisidir ve çelişkiye tutarsızlığa düşmekten ne kaçınmak mümkündür ne de bu hayıflanacak bir durumdur.¹²⁵

2.2.2. Bakunin’de Din Otoritesi

Anarşizm din konusunda radikal bir biçimde eleştireldir. Anarşistlerin dine karşı tavır alışlarının nedeni, dinin kişisel özgürlüğün temeline, yani ahlaki seçim özgürlüğüne yönelik bir kısıtlama olmasıdır. İnsanın gerçekten özgür olması, ancak dinin insanların kafasında tesis ettiği otoritenin kırılmasıyla mümkün olacaktır. Aydınlanmanın düşünsel mirasının belirgin izlerini taşıyan anarşistler için batıl inanç ve cehaletten kurtuluş gerçek özgürlüğün ön koşuludur. Proudhon kiliseye hem toplumsal bakımdan baskıcı bir kurum olduğu hem de dünyayı anlamaya engel mistik ve mutlakçı

¹²³ Crowder, 196-200.

¹²⁴ Mihail Bakunin, “Paris Komünü ve Devlet Düşüncesi” Der. Sam Dolgoff, *Bakunin, Hayatı, Mücadelesi Düşünceleri*, (Çev.: Cemal Atilla), Kaos Yayınevi, İstanbul 2009, 279.

¹²⁵ Örs, 357.

bir dünya görüşünü yaydığı, daha doğrusu bir tür ‘yanlış bilinç’ olduğu için ısrarla saldırmıştır. Bakunin’e göre Tanrı düşüncesi insanın kendi aklından feragat etmesi anlamını taşır. Ona göre din, insanın özgürlüğünün mutlak inkarıdır ve insanlığın köleleştirilmesi sonucunu verir. Ancak insan özgür doğduğuna göre ve kölelik de doğal olmadığına göre tanrı da doğal olamaz. Bakunin’in tanrı fikrine yönelik eleştirisi kurumsal din eleştirisini aşar ve deizme bir saldırıya dönüşür. Bu bağlamda Marie Arouet Voltaire’nin tanrı yoksa bile icat edilmelidir fikrini tanrı eğer varsa yok edilmelidir şeklinde değiştirmiştir.¹²⁶ Bakunin tanrıyı, dünyanın yaratıcısı, yargıcı, efendisi, lanetleyicisi olarak tanımlamayla tercih eder ve O’na göre tüm enerjisini günlük hayat için harcayan hiçbir entelektüel faaliyette bulunmayan, düşümce dünyasını geliştirme çabasında olmayan özellikle kırsal alandaki insanların cehaleti sayesinde tanrı varlığını sürdürür.¹²⁷ Marx da bu konuda Bakunin gibi düşünür. Marx’a göre tanrıya iman etmek, ahirete, cennet ve cehenneme inanmak akıl yoluyla temellendirilemez, hayatları sosyal düzen tarafından engellenen insanların bastırılan ihtiyaçları ve ertelenen ümitleri yoluyla açıklanabilir.¹²⁸ 1860’lı yıllarda sosyalist düşünceleri öğrenmesiyle alenen ateizmin savunucusu olan Bakunin, anarşistlerin en tanrı tanımazıdır. Onun bu tanrı tanımazlığı kaba ve zevk düşkünü maddeciliğin eseri değildir. İnsanlığın evrimine karşıtlara dayalı bir yaklaşım getirmiştir. Dinin insanı hayvanlıktan kurtardığını inkar etmez fakat hayvansal kölelikten çıkmak gerektiği gibi tanrısal kölelikten de çıkmak gerekir. Ona göre tanrı varsa insan köledir, oysa insan özgür olabilir ve olmalıdır.¹²⁹ Ayrıca tanrının gözle görülür olmayışı veya herhangi bir fikrin eksikliği onun gerçekliğinin kanıtı olamaz. Tam tersine bu durum insanları ondan kuşkulandırmaya yönlendirmelidir. İnsanların hayvani kökeni olduğunu savunan Bakunin’e göre hayvansallığımızı arkada bırakıp düşünen araştıran insanlık boyutumuzu layıkıyla ortaya koymalıyız. İnsani tarafımız bize özgürlük veren saygınlık kazandıran tarafımızdır.¹³⁰

Tanrı, peygamber, vahiy, aziz gibi kavramları insanların hayal gücünün tasarladığını savunan Bakunin’e göre Hristiyanlık dini bu konuda çok kusursuz, başarılı

¹²⁶ Örs, 405-406

¹²⁷ Mihail Bakunin, ‘‘*God and State*’’, With a Preface By Carlo Cafiero and Elisse Reclus, Freedom Press, 127 Ossultson Street, N.W.1910, 17

¹²⁸ Keser, Anarşizm, Ed.Ahmet Cevizci, 858.

¹²⁹ Arvon, 59-60

¹³⁰ Bakunin, *God and State*, 21

bir din olup bu hayal ürünü yaşantıları insanlara kolayca benimsetmiştir. Sefilleşme, köleleşme, Tanrı uğruna insanlığı feda etme olgularını en mükemmel bir şekilde sergiler. Tanrı en mükemmel ve her şey iken; insan ve dünya, en sefildir ve hiçbir şeydir. Hristiyanlık dininden Tanrının payına düşenler adalet, iyilik, güzellik, güç iken insanın payına düşenler; kötülük, çirkinlik, haksızlık olur. Cehalet ve yüceltilmiş iman dini ortaya çıkarmış insanlığı yok etmiştir.¹³¹

Bakunin; Ne Tanrı Ne Patron sloganını benimsemiştir. Ona göre, her eylemi yargılayan ve sonsuz cezalandırmayla tehdit eden Hristiyan Tanrı, otoritenin nihai sembolüdür. O, Friedrich Nietzsche gibi tanrının öldüğünü ilan eder ve Hristiyan değerlerini aşarak kendi değerlerimizi yaratmamız gerektiğini savunur. Dinin yıkılması özgür bir toplumun ön şartıdır. O Hristiyanlığı reddeder ve tanrının yokluğunu kıyasla açıklar. Tanrı varsa insan köledir, insan özgür olabilir ve olmalıdır, o halde tanrı yoktur. Tanrı gerçekten varsa da onu yok etmek gerekir. O'na göre nasıl devlet burjuvazinin çıkarlarını temsil ediyorsa kilise de ruhbanların çıkarlarını temsil eder.¹³²

O, devletin değişmez olarak din tarafından sigortalandığını düşünür, dini olmayan bir devlet olamaz. Devlet kilisenin küçük kardeşidir, kilise de devlete yardımcı olarak dini kullanan sömürücüleri muhafaza eder.¹³³ Bunun yolu hükümetlerin kiliseyi kutsaması ve aktif yardımındır, sonuç olarak insanların kendi ahlaklı-öz yönetim kapasitelerini tanımalarına engel olunur.¹³⁴ O'na göre "Tanrı ile birlikte Tanrısal düşüncenin farklı dereceleri de ortaya çıkar; insanlık bu düşünceye çok sahip olanlar, az sahip olanlar ve hiç sahip olmayanlar olarak bölünür. Çok sahip olanların, hiç sahip olmayanlar tarafından ve az sahip olanların hiç sahip olmayanlar tarafından dinlenmesi gerekir. Böylece iyi düzenlenmiş otorite ilkesi ve köleliğin iki temel kurumu karşımıza çıkar: kilise ve devlet.¹³⁵ Devlet, dinden kaynaklandığına göre ve yeryüzünde tanrısallığın temsilcisi mutlak ve neredeyse tanrısal bir iktidara sahip olduğu için, aynı eleştirilere o da uğrar. Devlet hayvanlığı insanlığa bağlayan zincirin gerekli halkasıdır. Ama devlet kopmaz bir biçimde dinle bağlantılı olduğu için din gereksiz hale geldiği

¹³¹ Bakunin, *Tanrı ve Devlet*, 25-26

¹³² Marshall, 132

¹³³ Marshall, 422

¹³⁴ Crowder, 170

¹³⁵ Bakunin, *Tanrı ve Devlet*, 53

zaman, devlet de ortadan kalkmaya mahkumdur. Devlet, mutlak kesin bir şey değildir. Tarihsel, geçişsel nitelik taşıyan bir kurum, toplumun geçici bir biçimidir.¹³⁶

Bu durumda Bakunin'in bir geçiş aşaması olarak devlete bir anlam yüklediği de görülür. Anarşist düşünürlerce çelişkilerinden dolayı eleştirilen Bakunin bu düşüncesi ile eleştirileri nispeten haklı da çıkarmış olur.

¹³⁶ Arvon, 60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖZGÜRLÜK

3.1. ANARŞİZM VE ÖZGÜRLÜK

Özgürlük tanımı belki de en zor yapılabilecek kavramlardan biridir. Yüzyıllar boyunca siyasi düşünce tarihi içinde farklı açılardan değerlendirilmiş olması da bundandır. Devletin gerekliliği ve gereksizliği tartışmaları çoğu zaman bu kavramdan hareket etmiştir. Örneğin, devletin gerekli olduğunu düşünenlerden Rousseau, devletin kuruluşundan önce insanların bir başkasının itaatine girmeme anlamında doğal bir özgürlüğe sahip olduğuna, ancak devletin kurulmasıyla birlikte bu doğal özgürlüğün ahlaki özgürlüğe dönüştüğüne inanır ve bunu gerçekleştirmenin yolu olarak görülen sözleşmenin de insanların kanun önünde eşit hale getirmek amacıyla yapıldığını düşünür.¹³⁷ Yine John Locke'a göre de özgürlük; herkesin istediği her şeyi sınırsızca yapabilmesi değil, diğer insanların keyfi müdahalelerine maruz kalmamasıdır. Özgürlüğün bir varoluşsal hak olduğunu savunan Locke, gerek doğa durumunda gerekse sivil politik durumda bu hakkın geçerli olduğunu vurgular. İnsanların doğuştan özgür olduğuna inanır ve bu doğal özgürlüğü herhangi bir üst otoriteye değil doğal hukuka bağlı olmak; sivil politik toplum içerisindeki özgürlüğü ise, meşruiyetini bireylerin rızasından alan devlete bağlı kalmak şeklinde tanımlar.¹³⁸

Anarşistlerin kastettiği özgürlük, bireyin her türlü kısıtlamadan bağımsız olması anlamına gelen bir özgürlüktür. Hobbes, Locke ve John Stuart Mill vb. de olduğu gibi yalnızca insan arzularının önündeki engellerin kalkması anlamında özgürlük değildir. Negatif özgürlük olarak tanımlanan böylesi bir özgürlük anlayışı çoğu anarşist kuramcı için keyfilikle eşdeğerdir. Bakunin'e göre kendine yeten ve tamamen egoistçe olan üstün, tanrısal bir özgürlük adına bu etkiden (toplumsal çevrenin etkisinden) kaçmayı istemek var olmamayı istemektir. İdealistler ve doğaüstücüler tarafından çok övülen bu kötü şöhretli bağımsızlık ve bu alanda tasarlanan bireysel özgürlük sadece bir hiçliktir. Bakunin, bireyin toplumsal kısıtlamalardan bağımsız olması anlamında bir özgürlük düşüncesini tehlikeli bulur, zira ona göre böylesi bir kavrayış sözleşmecî kuramların da

¹³⁷ Neşet Tok, *Siyaset Felsefesine Giriş*, 270.

¹³⁸ Neşet Tok, *John Locke ve Siyaset Felsefesi*, Liberte Yayınları, Ankara 2003, 73-74.

temelini oluşturur. Bu kuramlara göre devlet öncesinde bireyler, mutlak anlamda özgürdürler ve bu özgürlüğün zaafları ve yol açtığı tehlikeler insanları, devletleri oluşturmaya götürmüştür.¹³⁹ Bakunin'e göre insan; aslında hayvan ve köle olarak doğmuştur ve zorunlu olarak düşüncesinden, konuşmasından ve iradesinden önce var olan toplum içinde giderek insanileşip özgürleşir. İnsan, özgürlüğünü ancak insani varlığının doğal başlangıcı ve kaynağı olan toplumun geçmişteki ve şimdiki tüm üyelerinin kollektif çabaları aracılığıyla elde edebilir.¹⁴⁰

İnsan olmanın birincil şartı olan özgürlük; anarşizme göre doğal durumlar dışında asla engellenmemelidir. İnsanoğlu doğumdan itibaren gelişen bir ruh ve bedene sahiptir ki gelişen insan ruhu özgürlüğünü de geliştirir. İnsanlığın özgürleşmesinin önündeki en büyük engel iktidar gibi baskı araçlarıdır. Anarşistlere göre, Hobbes'un savunduğu gibi insan insanın kurdu değildir, dolayısıyla da insanı insandan korumak için bir devlet mekanizmasına gerek yoktur.

Asıl özgürlük, bireysel özgürlüğün temel bir argüman olarak ortaya konduğu özgürlüktür. Fakat bireysel özgürlük anarşistlerce temel alınmasına karşın o bireyi hiçleştirme noktasına taşıyacak bir çerçeveye oturtulmaz ve bireysel özgürlüğün zeminlerinden biri olarak toplumsal özgürlük de hedeflenir. Bu bakış açısından değerlendirildiğinde, özgürlük anarşizmde çift yönlü olarak işleyen bir sürecin, yani toplumsal özgürlüğün devamlılığının sağlanması sürecinin yönlendiricisi olma görevini yürütür. Bireyci anarşistlerin toplumsal özgürlük kaygısının, birey özgürlüğünün önüne geçmemesi isteğiyle bazı itirazları olmasına rağmen, Max Stirner bile "egoistler birliği" gibi bir grup fikrini ortaya atarak toplumdan tamamen soyutlanmış bir birey tasavvur etmediğini ortaya koymuştur. Anarşist anlayışın toplumsal ve bireysel özgürlüğün karşılıklı bağımlılığını fikrini nitekim Bakunin, kendi bakış açısına göre özgürlüğün, her bireyin tek tek sahip olduğu özgürlük olarak, özgürlüğün başkalarının özgürlüğünün başladığı yerde bitmeyen aksine o noktada olumlanan ve sonsuzluğa uzanan bir özgürlük olarak ifade eder. Herkesin özgürlüğü aracılığıyla her bireyin sınırsız özgürlüğüdür kastedilen.¹⁴¹ Özgürlük, insanlığın hayatında ve ilerleyişinde sürekli ve zorunlu bir faktördür. İnsanlar onsuz gerçek boyutlarına ulaşamazlar. İnsan

¹³⁹ Örs, 360-361

¹⁴⁰ Dolgoff, 249

¹⁴¹ Keser, Anarşizm, Ed. Ahmet Cevizci, 375

özgürlüğü kısıtlanamayan özgürlük biçimindendir. Özgürlük; belli bir sınıfın ya da elitin değil, bütün insanlığın özgürlüğüdür. Herkesin özgürlüğü her bir kişinin özgürlüğünün zorunlu koşuludur.¹⁴²

Görülüyor ki anarşist düşünceye göre özgürlük tek bir bireyin değil tüm bireylerin aynı hakka sahip olmasıyla elde edilecek bir haktır. Eşitlik ve özgürlüğü aynı anda sağlayabilecek güç ise adalettir. Eğer güçlü bir toplumsal adalet sistemi kurabilmişseniz güçlü bir özgürlük eşitlik ortamı sağlamışsınız demektir.

3.2. BAKUNIN VE ÖZGÜRLÜK

Bakunin, özgürlük ile ilgili tam olarak ne demek istediğini net bir şekilde açıklayamayacak kadar karışık ifadeler kullandığı için kendi içinde tutarsızlaşacak kadar aşırı anarşist bir özgürlük talebinde bulunmuştur. Bu açıdan birçok çevre tarafından eleştirilen Bakunin, eleştirileri haklı çıkarırcasına bir bakış açısı sergilemiştir. ‘Özgürlük’ kelimesini o kadar şaşırtıcı bir anlam çeşitliliği içinde, ayrımlar hakkında herhangi bir uyarıda bulunmadan kullanır ki, metinlerinden tutarlı ve dengeli bir görüş çıkartmak zordur. Bakunin’in özgürlük fikri, kişinin doğasının duyuşal ve cinsel yanının egemenliğinde olan içsel ve psikolojik bir koşula ve temelde toplumsal ve politik koşullara kayıtsız olan bir kavrama işaret eder. Aslında bu görüş daha çok Bakunin’in ilk yazılarından yola çıkılarak elde edilmiştir. Oysa ki Bakunin’in olgunluk dönemindeki görüşü oldukça net bir biçimde, makul bir insan özgürlüğü düşüncesinin toplumsal çevreyi hesaba katması gerektiği yolundadır.¹⁴³ Bakunin özgürlüğü, içinde insan aklının, şerefine ve mutluluğunun serpilip gelişebileceği tek ortam olarak görür ve kendisini de bu özgürlüğün dostu olarak tanımlar.¹⁴⁴ Bakunin daima sonsuz özgürlüğü aramıştır. Bu anlamda özgürlükle, ne devletin sağladığı “özgürlüğü” ne de bireylerin haklarının devletin haklarıyla korunduğunu düşünen liberallerin “bireysel özgürlüğünü” kasteder. Yine de Bakunin, özgürlüğün doğal ve toplumsal bir bağlamı ve ister istemez bazı sınırları olduğunu kabul eder. Bu sınırları tanımayan özgürlük boş ve soyut bir kavram olarak kalır.¹⁴⁵ Bu bağlamda özgürlük; tam olarak insanın kendisini, düşüncesini, dilini ve iradesini geliştirdiği toplum içinde ve

¹⁴² Marshall, 72

¹⁴³ Crowder, 158-160

¹⁴⁴ Sinan Özberk, *Pratik Felsefe Yazıları*, Notos Kitabevi, İstanbul 2011, 139

¹⁴⁵ Marshall, 416

toplum aracılığıyla insanca yeteneklerinin bütünüyle keyfini sürmesinden ibarettir. Bu özgürlük tamamen kolektiftir ve parçalanması onun ölümü demektir.¹⁴⁶

Bakunin, toplumda ayrıcalığın, ayrıcalıklı tüm konumların insan aklına aykırı olduğu düşüncesinden hareketle gerçek özgürleşme için devletin yol açtığı ve sürdürdüğü eşitsizlik ve baskının yok edilmesi gerektiğini vurgular. Doğal ve hakiki olan, toplumsallık, karşılıklı yardımlaşma ve gönüllülük temelinde işbirliğidir. Doğal olan toplumdur. Çünkü toplum, devletin ortaya çıkmasından önce var olan bir olgudur.¹⁴⁷ Onun için özgürlüğün en değerli türü, kısıtlamanın salt negatif anlamda yokluğu değil, insan kişiliğinin pozitif anlamda kusursuzlaştırılmasıdır. Bu da toplumsal bir yaşam içinde anlamlandırılabilir.¹⁴⁸ Yani böylece özgürlüğün toplumsal bağlamda ele alınması gerektiği anlaşılır. Çünkü bir insanın özgürlüğü herkesin özgürlüğünü içerdiği zaman anlamlı olur. Eşitlik özgürlüğün ön koşuludur ve eşitlik olmadan özgürlük, çoğunluğun köleliği; özgürlük olmadan eşitlik ise devletin despotluğu ve ayrıcalıklı bir sınıfın adil olmayan yönetimi anlamına gelir. Dolayısıyla eşitlik ve özgürlük ayrılmaz biçimde birbirine bağlıdır ve birbirini doğrular. İnsanlar birbirlerine eşit davranmadıkları ve kendi potansiyellerini gerçekleştirdikleri benzer iktisadi koşullara sahip olmadıkları sürece özgürlük anlamsız olur.¹⁴⁹ İnsan zekası, onuru ve mutluluğu, özgürlük içinde filizlenebilir. Bu özgürlük devlet tarafından bağışlanan, ölçülüp biçilen, düzenlenen özgürlük değildir. Rousseau okulu ve diğer tüm burjuva liberal okulları tarafından göklere çıkarılan bireyci, egoist, aşağılık sahte özgürlük veya her insanın haklarını devlet tarafından temsil edilen haklarla sınırlandıran bir özgürlük de değildir. İnsanın iç dünyasında saklı duran, tüm maddi, entelektüel ve ahlaki yeteneklerin tam gelişimi anlamına gelen özgürlüktür. Özgürlük, insanın bireysel doğasının yasaları dışında hiçbir kısıtlamayı kabul etmez.¹⁵⁰ Bakunin'in kastettiği yasalar insanlara onların dışında, yanında ya da üstünde yer alan bir yasa koyucu tarafından dayatılmamışlardır. O yüzden sınır tanımaz, insan varlığında içkin olarak mevcut olan, atalarından devralınmış, entelektüel, ahlaki ve maddi varlığın gerçek temelidirler. Bu yüzden sınırlanmak yerine, özgürlüğün gerçek koşulu ve etkin nedeni

¹⁴⁶ Matthias Kaufmann, *Aydınlanmış Anarşi Siyaset Felsefesine Giriş*, (Çev.: Yakup Coşar), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2003, 20

¹⁴⁷ Örs, 364-366

¹⁴⁸ Crowder, 156

¹⁴⁹ Marshall, 417-418

¹⁵⁰ Bakunin, "Paris Komünü ve Devlet Düşüncesi" Der. Sam Dolgoff, 277-278.

olarak kabul edilir.¹⁵¹ Bu anlamda Bakunin kendi özgürlük anlayışını, Rousseau ve diğer burjuva liberallerinin temsil ettiği, her bireyin hakkını sınırlı gören ve böylece de bireyin hakkını sıfıra indirgeyen kurgusal bir özgürlük anlayışından ayırır.¹⁵² Örneğin, liberallere göre, bireysel özgürlük toplumun bir yaratımı, tarihsel bir ürün değildir. Tam tersine, bireysel özgürlüğün toplumdan daha eski olduğunu ve tüm insanlara tanrı tarafından ölümsüz bir ruh bahşedildiğini savunurlar. Yani eksiksiz bir varlık olan insan, tamamen bağımsız ve toplum dışıdır. Bağımsız ve toplum dışı bir varlık olan insan, zorunlu bir şekilde toplumu gönüllü bir eylemle, içgüdüsel veya bilinçli, görünmez veya resmi olan bir tür sözleşme ile oluşturur. Kısacası, bu teoriye göre bireyler toplumun ürünleri değildir, tam tersine çalışma veya savaş gibi belirli nedenlerden dolayı toplumu yaratmak zorunda kalmaktadırlar. Yani toplum diye bir şey aslında yoktur. Bakunin, liberalizm tarafından bireye sağlanan ve bir sonraki bireyin sınırında biten özgürlüğe tamamen olumsuz, insanlar arasında nifak tohumları saçan bir özgürlük olarak bakar, hatta onu despotizmin bir diğer adı olarak görür.¹⁵³

Bakunin'in, özgürlük tanımında çağdaşı olan Marx da aynı temelden hareket eder. Marx için de özgürlük; herhangi bir şekilde ya da hiçbir bakımdan engellenmemiş olma anlamına gelmez. Daha ziyade insanın özünün engellenmeden gelişmesi anlamına gelir. İnsanın özünün gerçekleşmesi, onun doğasının hayata geçirilmesi, insanın nihai hedefi ve en yüksek iyisi olmak durumundadır.¹⁵⁴ Marx ile Bakunin arasında bu özgürlüğün nasıl elde edileceği ile ilgili olarak bir tikanıklık ortaya çıkar. Bakunin'e göre Marx ve yandaşları halkın ancak diktatörlükle (onların diktatörlüğüyle) özgürleşebileceğinde ısrar ederken, Bakunin hiçbir diktatörlüğün varlığını sürdürmekten başka hedefe sahip olmayacağını, yaratabileceği tek şeyin kölelik olacağını ve bu köleliği kendisine boyun eğen halka dayatacağını düşünür. Özgürlük ancak özgürlükle, halkın topyekün başkaldırısıyla ve işçilerin aşağıdan yukarıya doğru kendiliğinden örgütlenebilmesiyle yaratılır. Nihayetinde bu bakış açısı Bakunin'i toplumsal devrim fikrine götüren bir anlayıştır.¹⁵⁵ Bakunin'e göre devletin yok oluşu da özgürlük adına olacaktır. Bakunin anarşizminde, tek başına bireyin kendi özgürlüğünü tam anlamıyla gerçekleştirmesi değil, bütün topluma evrensel bir özgürlüğü yaşatmaktır söz konusu olan. Bu özgürlük

¹⁵¹ Bakunin, *Tanrı ve Devlet*, 96-7

¹⁵² Özberk, 139

¹⁵³ Kaufmann, 20

¹⁵⁴ Keser, *Anarşizm*, Ed. Ahmet Cevizci, 868-869.

¹⁵⁵ Dolgoff, 358-359

bireysel özgürlüğe saygılıdır, çünkü herkesin özgürce imzaladığı bir sözleşmeye dayanır. İnsan özgürlüğü herkesin özgürlüğüne bağlıdır. Bazılarının ezilmesinin doğal uzantısı diğer bazılarının köleliğidir. Efendi de köleleri kadar özgürlükten yoksundur. Aslında onun anarşizmi birden fazla nokta da sosyalizme yakınlaştıran gereklilikleri içerir.¹⁵⁶

Ona göre ulusal refah ve kişisel özgürlük eşitlik olmadan olmaz, eşitlik özgürlük için şarttır. Devrimci sosyalist kollektivistler -yani Bakuninciler- ile mutlak devlet iktidarını destekleyen otoriter komünistler -Marksistler- arasında tam da bu nokta da temel bir ayrılık ortaya çıkar. Her iki taraf da, herkes için eşit koşullar altında, herkese sunulan kollektif emek örgütlenmesini, ardından üretim araçlarının ortak mülkiyetini temel alan toplumsal düzeni yaratma arzusundadır. Aralarında ki fark ise; Otoriter komünistlerin, işçi sınıfının, özellikle de radikal burjuvaziden yardım alan kent proleteriyasının, siyasal iktidarın gelişimi ve örgütlenmesi aracılığıyla amaçlarına ulaşmayı düşünmesine karşı; devrimci sosyalistlerin üst sınıflardan olup geçmişi tamamen reddederek açıkça kendilerine katılma ve devrimci programlarını bütünüyle kabul etme arzusunda olan iyiniyetli kesimlerde dahil olmak üzere, kent ve kırdaki işçi sınıfının anti politik gücünün gelişimi ve örgütlenmesi aracılığıyla ulaşabileceklerine inanmasıdır.¹⁵⁷ Tüm bunların yanısıra, Bakunin tutarsızlıkları ve çelişkileriyle de ünlü olduğu için bu konuda da bazı çelişkileri tespit edilmiştir. O, insanlığın eşitliği için çağrıda bulunurken, ulusçu ve ırkçı söylemlerde de bulunmuştur. Almanları ve Yahudileri otoriter, Slavları ise kendiliğinden ve özgürlük aşığı olarak görmüştür. Sonsuz özgürlük çağrısının karşısında, kendi gizil derneklerindeki insanlara önderlik etme ve onları denetleme arzusu yer alır. Toplumsal uyumu ve barışı güzel sözlerle savunurken ‘şeytani tutkular’, ‘kan ve ateş’, ‘topyekün imha’ gibi sözleri de kullanır.¹⁵⁸

Ahlaklı öz-yönetim olarak özgürlük, Bakunin’in vurguladığı diğer bir yöndür. Bu anlayışla özgürlük düşüncesinin, insanın toplum içindeki deneyiminin gerçeklerine özellikle duyarlı olduğuna, çünkü insanı ahlaklı bir varlığa dönüştürerek böylesi bir özgürlüğü mümkün kılan şeyin toplumsal deneyim olduğuna inanır. Bundan hareketle eğer, toplumda daha fazla insan özgürse ve onların özgürlükleri daha büyükse, kişinin

¹⁵⁶ Arvon, 61

¹⁵⁷ Bakunin. ‘Paris Komünü ve Devlet Düşüncesi’ Der. Sam Dolgoff, 278-279

¹⁵⁸ Marshall, 435

kendi özgürlüğü de artacaktır. Kişi diğer insanların özgürlüğünün erdemiyle gerçek anlamda özgür olur.¹⁵⁹

3.2.1. Özgür Toplum İçin Devrimci Eylem

Bakunin, ‘hayat’, ‘özgürlük’, ‘ruh ve ‘tin’ kavramlarının içeriğini kesinleştirmeden, bu kavramlara başvurarak devletin kökten ortadan kaldırılmasını ve parçalanmasını formüle etmeye çalışır. Bakunin devrimci bir ilke ile çağrı yapar. Yerel ayaklanmaların propagandalarının etkisinin geniş kapsamlı devrimci halk ayaklanmalarına yol açacağına inanır. O, insanın içindeki özgürlük inancına güvenerek eylemlerde birebir öncü olmaya çabalamıştır. Bakunin siyasi bir iktidarı zararsız kılmanın, pasifize etmenin yolunun onu yıkmak olduğunu iddia ederken, politikayı kuvvetlerin ve olguların çarpıştığı bir arena olarak nitelendirir. Bu durumda sözlerin ve vaatlerin de bir anlamı yoktur. Çünkü iktidarlar doğaları gereği yıkılma tehdidi altında olduklarını bilirler ve hedeflerini hayata geçirmek için amansız çaba içine girerler. Oysa en doğrusu onların vaatlerine aldanmadan onları yıkmaktır.¹⁶⁰

“Özgürlük, özgürlüğün gerçekleştirilmesi; bugün tarihin gündemini belirleyen bir olgudur. En derin anlamıyla devrimci propaganda, devletin mevcut koşullarının reddidir. Çünkü doğasına uygun olarak, devrimci propagandanın, içinde bulunulan döneme hakim olan her türlü düzeni yıkmaktan başka bir programı olamaz. Sadece politik olarak değil, aynı zamanda imanla hareket etmeliyiz. Gerçekten bu eylem sadece bize, Hristiyan dininin düşmanları olarak adlandırılan bizlere bırakılmıştır ve en yüce görevimizdir. Gerçek Hristiyanlığa giden yolda, İsa’nın en yüce emrini ve sevgiyi gerçekleştirmek üzere...”¹⁶¹ Ona göre özgürlükçü temelde yeni bir toplumun yaratılabilmesi için eskisinin tamamen yıkılması gerekir. Onun için devrimci eylemin arttırıcı ve yenileyici bir etkisi vardır. Devrimci eylem, bireyi ve kitleleri gündelik hayatın boğucu sıradanlığından kurtarır, onları yüceltir. Yani devrimci şiddet sadece yol açtığı sonuçlar dolayısıyla değil, özgürleştirici kapasitesiyle de önemlidir. Bakunin, her zaman için devrimci şiddeti, kitlelerin kendiliğinden ayaklanması olarak

¹⁵⁹ Crowder, 163

¹⁶⁰ Bakunin, *Devlet ve Anarşi*, 197

¹⁶¹ Bakunin. “Almanya’da Gericilik”, Der.Sam Dolgoff, *Bakunin, Hayatı, Mücadelesi Düşünceleri*, (Çev.: Cemal Atilla), Kaos Yayınevi, İstanbul 2009, 56

düşünmüştür.¹⁶² Bakunin toplumsal devrimin yaygınlığının, derinliğinin, siyasal ve toplumsal duruma, veya devrimci hareketin gelişimine bağlı olarak her ülkede farklılık gösterebileceğini kabul eder. Fakat ülkeden ülkeye değişmeyecek, her toplumu etkileyip ilhak kaynağı olabilecek bazı belirli ilkelerinde varlığına inanır. 1866'da kaleme aldığı '*Ulusal Bildirge*' de yer alan bu ilkeler;

- 1) Toprak toplumun ortak mülkiyetidir. Fakat toprağın ürünleri ve kullanımı, toprağı kendi emeğiyle işletenin tasarrufundadır. Buna göre toprağın kiralanması ortadan kaldırılmalıdır.
- 2) Toplumsal refah emek tarafından yaratıldığı için, çalışmadan tüketen hırsızdır.
- 3) Yalnızca dürüst insanlar siyasal haklardan yararlanmalıdır. Böylesi haklar yalnızca işçilere ait olacaktır.
- 4) Halkın gerçek politik ve ekonomik kurtuluşunu hemen hedeflemeyen her özgün politik devrim-ister ulusal bağımsızlığın savunması için olsun ister içerdeki bir değişim için olsun- sahte bir devrim olur.
- 5) Devrim halk için değil halk tarafından yapılmalıdır ve kentlerin yanısıra kırsal alanlardaki halk kitlelerinin de tutkulu katılımını içermelidir.
- 6) Devrim başlangıçtan itibaren yerel bir karakter taşıyacaktır. Böylece herkesi kapsayan –erkekler, kadınlar, çocuklar- gerçek bir halk devrimi olacaktır.
- 7) Devrim önceleri büyük ihtimalle kanlı ve öç alıcı olacaktır. Ancak bu evre uzun sürmeyecek ve asla terörizme dönüşmeyecektir.¹⁶³

Bakunin zamanla ulusal kurtuluş hareketlerinin devrimci bir güç taşıdığına inanmamaya başlamıştır. Uluslararası çapta bir devrimin yaşanması gerektiğini düşünür. Bu yüzden devrimci bir dernek ve örgütlenme için çaba gösterip, dökümanlar hazırlamıştır. Amacı mevcut dernekleri yıkmak ve Avrupa'yı, daha sonra bütün dünyayı, özgürlük, adalet ve emek ilkeleri temelinde yeniden kurmaktır. Bakunin "Devrimci Kateşizm" başlıklı bir dökümanda temel anarşist ilkelerini ayrıntılı bir şekilde ortaya koymuştur.¹⁶⁴ Hemen hemen her anarşistin yeni bir politik örgütlenmeyi barışla ya da savaşla oluşturmak istediğini düşünürsek Bakunin'in de farklı bir yol çizmesinin beklemek yanlış olurdu. Devrimin doğası genellikle sosyal değişmeye göre

¹⁶² Örs, 376-377

¹⁶³ Bakunin, " Ulusal Bildirge" Der. Sam Dolgoff, *Bakunin, Hayatı,Mücadelesi Düşünceleri*,(Çev.: Cemal Atilla), Kaos Yayinevi, İstanbul 2009, 101-102

¹⁶⁴ Marshall, 388

anlaşılır. Politik ya da ekonomik devrim yeterli değildir. Sosyal tutumlarda ya da davranışlarda da bir değişim olması gerekir. Bakunin'e göre devlet yapılarının ortadan kalkması, her değişimin temel ön şartıdır.¹⁶⁵ Bu durumda devrimin amacının ilk günden itibaren devleti ve tüm kurumlarını radikal bir şekilde ortadan kaldırmak olduğunu kabul edince, böyle bir yıkımın doğal ve zorunlu sonuçları şunlar olacaktır:

- a) Devletin iflası
- b) Eğer istiyorsa her borçlunun borçlarını kendi isteğiyle ödeme hakkının saklı kalması şartıyla, devlet tarafından yapılan özel borç ödemelerinin durdurulması,
- c) Tüm vergi ödemelerinin ve direkt veya dolaylı olarak zorla toplanan katkıların durdurulması
- d) Askeri kuvvetlerin, adli sistemin, bürokrasinin, polisin ve ruhban sınıfının tasfiyesi,
- e) Resmi adaletin ortadan kaldırılması, hukuki olarak kanun adı verilen her şeyin ve bu kanunların yürürlükten kaldırılması; sonuç olarak, mülkiyet, miras senetleri, satış senetleri, ve mahkeme ödeneklerine ait tüm belgelerin; kısaca tüm adli ve medeni kırtasiyeciliğin yakılarak yok edilmesi ve her yerde devrimci olguların, devlet tarafından yaratılan ve güvenceye alınan tüm hakların yerine geçirilmesi,
- f) Onları kollektif olarak işletecek olan işçi birliklerinin lehine, tüm üretim sermayesine ve üretim araçlarına el konulması,
- g) Komünü oluşturacak olan işçi birliklerinin federatif ittifakı lehine, kiliseye ve devlete ait olan tüm mülkiyetin yanı sıra, bireylerin sahip olduğu değerli madenlere de el konulması, (el konulan mallara karşılık, komün, mülkiyetleri ellerinden alınan insanların acil yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayacak ve bu insanlar isterlerse veya çalışabiliyorlarsa, sonradan kendi emekleriyle daha çok şey elde edebileceklerdir.)
- h) Devrimci komünün örgütlenmesini kalıcı barikatlarla sağlamlaştırmak amacıyla caddelerde veya mahallelerde kurulan her barikattan bir veya iki temsilci alınarak oluşturulan devrimci komün konseyi bürosu için, gerekli yükümlülüklerin verildiği, her zaman sorumlu olan ve geri çağrılabilen temsilcilerin atanması. Bu şekilde örgütlenen komünal konsey, kendi üyeleri

¹⁶⁵ Vincent, 215

arasından, komünün idaresinin her bölümü için bir idari komite seçme imkanına sahip olacaktır.

- i) Başkaldırıp, hakkı olduğu üzere otoriter ve egemen devleti yıkarak bir komün biçiminde örgütlenen başkentin, kendisi de eskiden tıpkı diğer bölgeler gibi baskı altında olduğundan, bölgeleri yönetme hakkından veya bölgeler üzerindeki her türlü iddialarından vazgeçtiğini ilan etmesi.¹⁶⁶ Görüldüğü gibi devrimde, her şeyden önce, devletin can damarı olan tüm kurumların ve örgütlenmelerin, kiliselerin, parlamentoların, mahkemelerin, yönetimlerin, bankaların, üniversitelerin vb. yok edilmesiyle işe başlanır. Yalnızca ekonomik olarak değil, daha ziyade politik, bürokratik ve askeri olarak devlet tüm kurumlarıyla yıkılarak iflası ilan edilmelidir. Ayrıca devrime hazırlanmak için, uluslararası bir çekirdek tarafından koordine edilen gizli bir devrimci örgüte ihtiyaç duyulur.¹⁶⁷

Bakunin özgürlüğe giden yolda izlenecek temel bazı ilkeleri de tespit etmiştir ve bu ilkeleri 1873'te kaleme aldığı *Jura Federasyonundaki Yoldaşlara Mektup* 'ta bildirir. Bu mektup aslında onun vedası da sayılır. O'na göre zafere giden yolda; herkesi kucaklayan 'halk özgürlüğü' ilkesine dört elle sarılmak gerekir. Bu ilke olmadan özgürlük ve dayanışma yalandan ibaret olur. Diğer bir ilke ise, “ işçilerin militan pratik dayanışmasının her alanda ve tüm ülkelerde, her zamankinden çok daha güçlü bir şekilde örgütlenmesi” gerekliliğidir. Evrensel kollektivite içinde birleşip örgütlenildiğinde kimsenin asla yenemeyeceği bir güç yaratılır.¹⁶⁸

3.2.2. Ekonomik Özgürlük –Kollektivizm

Anarşistler tüm ekonomik tekellerin yıkılmasını ve kullanımı hiçbir ayırım yapılmadan herkese açık olmak üzere, toprak ve üretim araçlarında ortak mülkiyeti talep ederler; çünkü kişisel ve toplumsal özgürlük, ancak herkese eşit ekonomik imkanların sağlanması temelinde tasavvur edilebilir. Bizzat sosyalist hareketin içinde Anarşistler, tarihte ekonomik sömürünün her zaman siyasi ve toplumsal baskı ile yan yana bulunması nedeni ile, kapitalizme karşı savaşımın siyasi gücün tüm kurumlarına karşı

¹⁶⁶ Mihail Bakunin, “Enternasyonal Kardeşliğin Programı”, Der. Sam Dolgoff, *Bakunin, Hayatı, Mücadelesi Düşünceleri*, (Çev.: Cemal Atilla), Kaos Yayınevi, İstanbul 2009, 157-158

¹⁶⁷ Mihail Bakunin , “Ulusal Bildirge” Der. Sam Dolgoff, *Bakunin, Hayatı, Mücadelesi Düşünceleri*, (Çev.: Cemal Atilla), Kaos Yayınevi, İstanbul 2009, 102-103

¹⁶⁸ Mihail Bakunin, ‘Jura Federasyonu’ndaki Yoldaşlara Mektup’ Der. Sam Dolgoff, *Bakunin, Hayatı, Mücadelesi, Düşünceleri*, (Çev.: Cemal Atilla), Kaos Yayınevi, İstanbul 2009, 381

savaşım olduğu görüşünü temsil ederler. İnsanın insan tarafından sömürülmesi ve insanın insan üstünde tahakkümü birbirinden ayrılamaz ve her biri diğersinin koşuludur.¹⁶⁹ Anarşizmin şiddetle karşı çıktığı kapitalizm, bir kişinin tüketeceğinden fazlasının üretiminde, emek gücünü harcadığı durumlarda sömürülmesidir. Sömürü mekanizması artı değerin oluşmasıyla doğrudan ilişkilidir. Sömürü, sınıflı her toplumun ortak bir özelliği olagelmıştır. Toplumsal alanda bir sınıfın iktidarı ve dolayısıyla üretim araçlarının mülkiyetini elinde bulundurması diğer sınıfları sömürebilmesinin olanağını sağlar. Kapitalizmde emek-değer teorisine göre bir metanın değeri onun üretilmesi için gerekli emek süresindedir. Bu koşullarda işçi tarafından üretilen değer emeği karşılığında aldığı değer arasında farkı oluşturan artı değer kapitalist teorinin temelidir. Bakunin'in kapitalist sistemi eleştirerek, kendi bakış açısıyla oluşturduğu ve eşitsizliğe dayalı kollektivist sitemi, onun çevresindekilerce çelişkileriyle ünlü bir adam olduğu yönündeki fikirleri haklı çıkarmıştır. O'na göre; bütün insanlar fiziksel ve toplumsal bakımdan eşittir. İnsan ancak eşit derecede özgür insanlar arasında özgür olabilir. Ona göre herkesin özgürlüğü, herkesin eşit olmasıyla gerçekleşir. İlkesel ve olgusal olarak eşitlik aracılığıyla gerçekleştirilen özgürlük; adalettir. Ama Bakunin de yapılan işe göre kollektivist bir bölüşüm sistemini savunur. Bu da onun için iktisadi eşitsizliğin onaylanmasıdır.¹⁷⁰

Bakunin ve I. Enternasyonal'in anti-otoriter kesimi ile özdeşleşen bir anarşist akım olan kollektivist anarşizmde toplumlar ancak devletin ortadan kalktığı ve işçi birlikleri ile ortak sahiplik ilkesine dayanan üretimin tekrar oluşturulacağı bir yapıda mutlu olabilirler. Bu konudaki görüşlerini ilk olarak '*Almanya'da Gericilik*' adlı eserinde yansıtmıştır Bakunin ve kolektivist anarşizmi üretim araçları ortak olan ancak üretim farklılıkları içeren bir sistem olarak tanımlar.¹⁷¹ Kolektivizme göre, ekonominin, ortak mülkiyet altında ve üretici derneklerinin denetiminde örgütlenmesi gerekiyor. Özel mülkiyet sadece kişisel emeğin ürünüyle sınırlanmalı, ancak toprak ve bütün diğer üretim araçları ortak mülkiyet altında olmalı. Genelde kollektivistler üretimi ve dağıtımı örgütlemek için özgür bir üretici ve tüketici dernekleri federasyonları isterler. Herkesten yeteneğine göre, herkese yaptığı iş kadar ilkesini savunurlar. Anarşist kollektivist yapı, emek hareketleri içindeki, herhangi bir devrimci geçiş hükümeti ya da diktatörlük

¹⁶⁹ Rocker, 17-18

¹⁷⁰ Marshall, 90

¹⁷¹ Hans -Jürgen Degen, *Anarşizmin Bugünü*, (Çev.: Neşe Ozan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1999, 11

olmaksızın özgür bir toplum yaratmak isteyen işçilerin yanısıra köylülere de hitap eder.¹⁷²

Bu sisteme göre, devletin mahkum edilmesi, devletin doğal temellerini oluşturan özel mülkiyetinde mahkum edilmesini gerektirir. Ama devletin yerini, herkesin özgürlüğünün güvencesi olan toplumun alması gerektiği gibi, özel mülkiyet de kollektif mülkiyete dönüştürülmelidir. Bakunin, tüketim mallarının özel mülkiyetinin devam etmesine karşı çıkmaz, buna karşılık üretim araçlarının, toprağın, iş araçlarının ve genel olarak her türlü sermayenin bütün toplumun ortak mülkiyeti haline gelmesini talep eder. Bakunin'in bu düşüncesinin bireysel özgürlükle uyuşan tarafı ise hiçbir baskıya başvurulmayışıdır.¹⁷³ Bakunin'e göre, tüm özel mülkiyet kendi aralarında özgürce örgütlenen ve federe olan işçi birliklerinin kollektif mülkiyeti olarak bir havuzda toplanmalı. Bakunin, sendikaları kitlelerin doğal örgütleri, gelecekteki yönetimlerin embriyosu olarak görür. İşçileri grevlerden çok kooperatiflere uygun biçimde düşünmeye yönlendirir. Bu fikirlerden daha sonra anarko-sendikalizmin entelektüel temeli olarak yararlanılmıştır. Anarko-sendikalizme göre, sendika ya da işçi birliği gelecekteki temeldir. İşçilere yapılan işin miktarına göre ödeme yapılmasını uygun görür bu anlayış.¹⁷⁴ Bakunin, her işçinin üretilen maldaki payının kendi üretkenliğine göre belirleneceğini düşünen bir kolektivisttir.¹⁷⁵

Ekonomik alanda bir mekezeleşme, bir federasyonlar sisteminin sonucu olarak gerçekleşmelidir ve bu sistem, Bakunin'in sürekli vurguladığı gibi bütün bireylerin ve kollektiflerin 'mutlak özgürlükleri'ni korumaları koşuluyla tabandan yukarıya ya da kenarlardan merkeze doğru inşaa edilmelidir.¹⁷⁶ Onun ekonomik sisteminde, işçi birlikleri, üretim kooperatifleri yer alır. Üretim kooperatiflerinin devletçe yönetilmesi ve denetlenmesi, üretimin ve ürün dağılımının devletçe planlanmasını reddeder. Çünkü bu durum kendi kendini yönetme ilkesiyle bağdaşmaz. Fakat Bakunin, sanayi ve ekonominin dünya çapında bir bütün olarak planlanmasını zorunlu görür. Bunun için dünya çapında yaygınlaştırılmış bir konsey sistemi düşüncesi geliştirir. Üretim birliklerinin temsilci organlarından oluşan bölgeler üstü ekonomik işbirliği, bütün

¹⁷² Marshall, 31

¹⁷³ Arvon, 61

¹⁷⁴ Marshall, 855

¹⁷⁵ Degen, 177

¹⁷⁶ Cantzen, 141

sınırları aşan koskoca bir ekonomik federasyonun kurulmasını mümkün kılar. Federasyonu oluşturan üretim birliklerinin başında ‘tabandan yukarıya’ doğru örgütlenmiş olan bir parlamento vardır ve bu parlamento dünya çapında istatistik bilgilerden oluşacak geniş kapsamlı, kesin, eksiksiz, arz ve talebi birleştirecek, dünya sanayinin üretimini yönlendirebilecek, belirleyebilecek ve çeşitli ülkeler arasında paylaştırabilecek bir güce sahip olacaktır.¹⁷⁷

Bakunin başlangıçta, ücretli emek kullanmayan özel endüstri sektörlerinin doğrudan toplumsallaşmasından yana olmamıştır. Miras hakkının ortadan kaldırılmasıyla adım adım işçilerin üretici birliklerinin, yerine geçeceği özel mülkiyetin bir nesil sonra yok olacağını ummuştur. Bakunin ani bir kitlesel toplumsallaştırma karşısında işçilerin kontrolü ele geçirmeye hazır olamayacaklarından korkar. Bu durum ise, bürokratik idari bir aygıtın ortaya çıkışına zemin hazırlayacaktır. Böylece çok daha kötü bir şeytan yani otoriter kurumların yeniden yapılanması kaçınılmaz olur. İşçi birlikleri kooperatiflerin yapıcı potansiyeline değinirken, Bakunin geleceğin insanlığının politik olarak uluslar şeklinde örgütlenemeyeceğini öngörmüştür. Ulusal sınırlar ortadan kalkacak, toplum üretimin gerekleri doğrultusunda endüstriyel olarak örgütlenecektir. Mevcut koşullarda da öncelikle ele alınması gereken bir durum olmadığından, Bakunin yalnızca geçerken bu konulara değinmiştir. Daha sonra bu düşünce Bakunin’in Enternasyonal içinde hazırladığı anarko-sendikalist programda kilit bir yer tutar.¹⁷⁸

¹⁷⁷ Cantzen, 138-141

¹⁷⁸ Dolgoff, 77

SONUÇ

Bakunin soylu bir Rus ailesinden gelmesine rağmen genç yaşta Avrupa devrimci hareketiyle bağ kurmuş bir eylem adamıdır. 19. yy Avrupası'nın karışık siyasal yaşamı içerisinde kendini bulan Bakunin eylem adamı yönüyle bu siyasal tarihte devrim için ışık yakmaya çalışmıştır. 1832 yılında Polonya'da bastırılan bir ayaklanmanın hemen ardından oraya subay olarak giden Bakunin'in, bu bölgede karşılaştığı tablo ile içindeki despotizme duyduğu öfke kat kat artmıştır. Sınıfların ve bireylerin sosyal bakımdan eşitlenmesi yönünde bir tasarıya sahip olan Bakunin, tüm düşünce ve söylemlerinde bu tasarıdan hareket etmiştir. 1866'da "Uluslararası Kardeşlik Örgütü'nü" kurarak ve daha sonra 1867'de çoğunluğunu Alman ve Fransızların oluşturduğu, birçok ülkenin burjuva demokratlarınca kurulan Barış ve Özgürlük Birliği'ne katılarak bu tasarı için zeminler bulmaya çalışmıştır. O, anarşizmi Fransa, İtalya ve İspanya gibi ülkelerde işçi ve köylü kitlelerinin hoşnutsuzluğuna dayanan devrimci bir harekete dönüştürmüştür.

Bakunin'in düşünceleri filizlenirken Friedrich Hegel'in bakış açısıyla tanışmış ve Hegelcilik'ten derinlemesine etkilenmiştir. Hegelin diyalektik anlayışında karşıtlık ve sentez birbirini tamamlayıcıdır oysa Bakunin mücadele kavramını ifade eden "karşıtlığı" kendine çıkış noktası olarak almıştır. Evrende var olan karşıtların çatışmasını Bakunin yıkma olgusu ile bağdaştırmaya çalışmıştır. Bakunin'in diyalektiğinde iki duygu ön plana çıkar, birincisi; insanlığın hayvansal yönü, hayvani duyguları, ikincisi ise insanlığa özgü olan ve bütün esaretleri ortadan kaldıran düşünme yetisinin olanaklı kıldığı isyan duygusu. İsyen bu yıkma olgusu için en uygun başlangıç yeridir. Yaşamı boyunca devrimci eylemlerde önemli figür olmuştur. Çünkü O, anarşizmin amaçlarına hem evrimci hem de devrimci yollara başvurarak ulaşılacağına inanmıştır. O'na göre sadece devrimci anarşi halkın özlemleri ve devrimci hareketin coşkun ve dinamik dürtüleriyle bağdaşabilir. Toplumsal evrimin genel yönünün anarşizm eğilimli olduğunu düşündüğü için halkın bunu anlayıncaya kadar eğitilmesi gerektiğini düşünmüştür. İnsanların doğuştan iyi olduğu düşüncesinden hareket ederek onu kötüleştirenin otorite olduğunu savunur. Bu yüzden Bakunin'in eylemsel boyutta savunduğu, vurguladığı düşüncelerinin temelinde özgürlük için her türlü otoritenin reddi yatar. Bakunin devleti de, dini de, özel mülkiyeti de yakın gelecekte üstün olmaya yönelen insanın ilkel doğasının ifadeleri olarak eleştirir. Bakunin devleti; yeryüzünde

yaşayan tüm insanlar arasındaki dayanışmayı paramparça eden ve bu insanların bir kısmını, yalnızca geri kalanları, mahvetmek, fethetmek köleleştirmek amacıyla kendisine tabi kılan bir sistem olarak da tanımlar. Yalnızca kendi yurttaşlarını korur ve insanların haklarını, insanlığı, uygarlığı sadece kendi sınırları içinde taşır. Kendi sınırları dışındaki hiç kimseye herhangi bir hak tanımadığı için iradesi doğrultusunda yağmalayacağı, yok edeceği, köleleştireceği tüm yabancı halklara en vahşi acımasızlığı uygulama hakkını kendinde bulacaktır. Devlet, doğası gereği özerk olan toplumun yönetilmeye ihtiyacı olmadığı halde, kendiliğinden rasyonel biçimde ortaya çıkan düzeni ihlal eden bir güçtür. Devletin varlığı insanın özgürlüğünü yok eder, çünkü devlet, insanın kendi doğasında var olan evrensel ahlakı yok ederek, onun yerine kendi yasalarını koyar. Mevcut düzendeki eşitsizlikler, yoksulluklar, baskı hep devletin eseridir. Yönetmeyi, yani otoriteyi; özgürlüğe, eşitliğe aykırı olarak nitelendirir ve aynı zamanda yönetilmeyi de insanın insan olmasına aykırı olarak düşünür. Bakunin'in gerçek özgürlüğün ancak devletsiz bir toplumda kazanılacağına inancı çok büyüktür. O'na göre devlet halk devleti olarak hayal edilse bile yine de aristokrasinin devleti olacaktır. Bilginin, dinin aristokrasisi eşitsizliğe sebep olacaktır. Zaten din başlıbaşına insanın inkarıdır. Çünkü insan üstü olan her şey içeriğinde insanın inkarını barındırır. İnsan toplumlarının üretimi olan her şey, insan üstü yapılar tarafından yaratılır, fikrini empoze eden din; insanlıkta büyük, adil, asil ve güzel olan her şeyin kutsallığını ilan eder ve insanlığa bunları kendiniz üretemezsiniz mesajı vererek, aşağılayıcı bir tavır sergiler.

Bakunin anarşizmini; toplumsal özgürlük temelinde geliştirmeye çalışmıştır. Önemli olan bireyin özgürlüğünü kendi başına gerçekleştirmesi değil, tüm topluma evrensel düzeyde bir özgürlüğün yaşatılabilmesidir. Bunun için oluşturulacak toplum modelinde Bakunin, toplumdaki bütün bireylerin yeteneklerini geliştirebilecekleri, mümkün olduğunca eşit araçlara ulaşabilmelerinin sağlandığı kendi emekleri kadar toplumsal zenginliğe katılmalarını sağlayan bir yapı kurgular. Toplum en az düzeyde müdahale edildiği zaman en iyisini gerçekleştiren ve kendi kendisini düzenleyebilen bir oluşumdur ve insanlar için en iyisini sağlayan doğal bir durumdur. Doğal yasalar insanların müdahalesine gerek kalmadan kendiliğinden düzeni sağlar, önemli olan doğayla uyum içinde yaşamaktır. Doğanın yasaları insan bireyinin toplum içinde diğerleriyle birlikte yaşamasını emreder. Bakunin'in bundan çıkardığı sonuç ise şudur;

toplumun kendisi olmadan özgürlük olmaz. Gerçek bir toplumsal özgürlük kavramı insan yaşamının hakiki toplumsal karakterini hesaba katmalıdır. Toplumsal devrimin yapıcı görevleri ve yeni toplumsal yaşam biçimlerinin yaratılması, ancak yeni toplumu halkın çok çeşitli ihtiyaçları ve özlemleri doğrultusunda inşa edilecek olan tabansal örgütlenmelerin canlı pratik tecrübelerinden çıkar.

Ekonomik ve sosyal eşitliğin de inanmış bir savunucusu olan Bakunin'e göre eşitlik olmaksızın, yalnız ulusların refahının değil, insanların özgürlüğünün, adalet içinde yaşamasının, saygınlığının ve zenginliğinin de yalandan başka bir şey olmayacağı açıktır. Ayrıca insanlığın ilk koşulu olan özgürlüğün her şart altında bir savunucusu olarak, dünya da özgürlüğün, devletin himayeci ve üstün eylemiyle kurulmasından değil, emeğin ve kollektif mülkiyetin kendiliğinden gelişen örgütleri bölgelerde özgürce örgütlenmiş federalize üretici birlikleri ve aynı şekilde bölgelerin kendiliğinden kurulmuş federasyonları aracılığıyla, kendi kendisini kurmasından yana bir düzeni idealize eder.

Bakunin için anarşizm; insanlığın evrim içinde toplumsal ahlaki, ekonomik, zihinsel her alanda kendisini daha da geliştirmesi sonucu özgürleştiğini savunan bir öğretilerdir. İnsanlığın özgürlüğünü sınırlandıran ise onu köleleştiren otoriteryan kurumlar olduğunu düşünür. Gönüllülük temelinde oluşturulmuş kurumlarla, özgürlüğü kendiliğinden yaratabileceği bir yapıyla, insan kendi özünü bulup, kendini gerçekleştirebilir. Çünkü insanlar akıllı ve bilinçli varlıklardır, ihtiyaçlarını, isteklerini kendi aralarında dayanışma ve uzlaşma ile giderebilirler.

Bakunin, felsefe ve teorik kavrayışlılığı, isabetli öngörülleri ve yerinde saptamalarıyla düşünce ve eylemi bütünleştirerek anarşist hareketin gelişiminde kilit bir rol üstlenmiştir. Dolayısıyla O, anarşizmin hem kuramcısı, hem de eylemcisidir.

KAYNAKÇA

- Arvon, Henri, *Anarşizm*, (Çev.: Ahmet Kotil), İletişim Yayınevi, İstanbul 2007.
- Bakır, Kemal, “Anarşizm, Bilim ve Şiddet: Mihail Bakunin”, *Doğu Batı*, Sayı: 43, Kasım-Aralık-Ocak, Ankara 2007, 99-114.
- Bakunin, Mihail, *The Paris Commune and the Idea of the State*, Ed. Sam Dolgoff, *Bakunin on Anarchy Mihail*, Vintage Books, New York, 1972.
- Bakunin, Mihail, *God And State*, With a Preface by Carlo Cafiero and Reclus Elisee, Freedom Press, New York 1910.
- Bakunin, Mihail, *Tanrı ve Devlet*, (Çev.: Sinan Ergün), Öteki Yayınevi, İstanbul 2008.
- Bakunin, Mihail, *Devlet ve Anarşi*, (Çev.: Murat Uyurkulak), Agora Kitaplığı, İstanbul 2006.
- Bakunin, Mihail, *Bakunin Marx’a Karşı*, (Çev.: Murat Yurttaş), Yazılama Yayınevi, İstanbul 2012.
- Bakunin, Mihail, “Almanya ‘da Gericilik”, Der. Sam Dolgoff, *Bakunin Hayatı, Mücadelesi Düşünceleri*, (Çev.: Cemal Atila), Kaos Yayınları, İstanbul 2009.
- Bakunin, Mihail, “*Devrimci El Kitabı*”, Der. Sam Dolgoff, *Bakunin Hayatı, Mücadelesi Düşünceleri*, (Çev.: Cemal Atila), Kaos Yayınları, İstanbul 2009.
- Bakunin, Mihail, “*Enternasyonal Kardeşliğin Programı*”, Der. Sam Dolgoff, *Bakunin Hayatı, Mücadelesi, Düşünceleri* (Çev.: Cemal Atila), Kaos Yayınları, İstanbul 2009.
- Bakunin, Mihail, “*Federalizm, Sosyalizm, Anti-Teolojizm*”, Der. Sam Dolgoff, *Bakunin Hayatı, Mücadelesi, Düşünceleri* (Çev.: Cemal Atila), Kaos Yayınları, İstanbul 2009.
- Bakunin, Mihail, “*İttifak’ın Programı*”, Der. Sam Dolgoff, *Bakunin Hayatı, Mücadelesi, Düşünceleri* (Çev.: Cemal Atila), Kaos Yayınları, İstanbul 2009.
- Bakunin, Mihail, “*Jura Federasyonu’ndaki Yoldaşlara Mektup*”, Der. Sam Dolgoff, *Bakunin Hayatı, Mücadelesi, Düşünceleri*, (Çev.: Cemal Atila), Kaos Yayınları, İstanbul 2009.

- Bakunin, Mihail, ‘‘Paris Komünü ve Devlet Düşüncesi’’, Der. Sam Dolgoff , *Bakunin Hayatı, Mücadelesi, Düşünceleri*, (Çev.: Cemal Atila), Kaos Yayınları, İstanbul 2009.
- Bakunin, Mihail, ‘‘Temsili Hükümet ve Evrensel Oy Hakkı’’, Der. Sam Dolgoff , *Bakunin Hayatı, Mücadelesi, Düşünceleri*, (Çev.: Cemal Atila), Kaos Yayınları, İstanbul 2009.
- Bakunin, Mihail, ‘‘Ulusal Bildirge’’, Der. Sam Dolgoff, *Bakunin Hayatı, Mücadelesi, Düşünceleri* (Çev.: Cemal Atila), Kaos Yayınları, İstanbul 2009.
- Cantzen, Rolf, *Daha Az Devlet Daha Çok Toplum*, (Çev.: Veysel Atayaman), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2000.
- Carr, Edward, Hallet, *Michael Bakunin*, (Çev.: Pelin Sıral), İletişim Yayınları, İstanbul 2009.
- Cevizci, Ahmet, *Felsefe Tarihi Thales’ten Baudrillard’a*, Say Yayınları, İstanbul 2010.
- Crowder, George, *Klasik Anarşizm*, (Çev.: Sinan Altıparmak), Öteki Yayınevi, İstanbul 2007.
- Degen, Hans –Jürgen, *Anarşizmin Bugünü*, (Çev.: Neşe Ozan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1999.
- Düz, Orhan, *Anarşist Felsefe İmkansız İstemek*, Birey Yayınları, İstanbul 2007.
- Dolgoff, Sam, *Bakunin, Hayatı, Mücadelesi, Düşünceleri* (Çev.: Cemal Atila), Kaos Yayınları, İstanbul 2009.
- Ebenstein, William, *Siyasi Düşüncenin Büyük Düşünürleri*, (Çev.: İsmet Özel), Şule Yayınları, İstanbul 2001.
- Goldman, Emma, *Anarşizm Neyi Savunur*, (Çev.: Derya Kömürcü), Agora Yayınları, İstanbul 2012.
- Heywood, Andrew, *Siyasi İdeolojiler*, (Çev.: Ahmet Kemal Bayram), Adres Yayınları, Ankara 2007.
- Keser, İnan, *Anarşizm*, Ed. Ahmet Cevizci, *Felsefe Ansiklopedisi*, C.I, Etik Yayınları, İstanbul 2003.

- Kaufmann, Matthias, *Aydınlanmış Anarşi Siyaset Felsefesine Giriş*, (Çev.: Yakup Coşar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2003.
- Kojeve, Alexandre, *Otorite Kavramı*, (Çev.: Murat Erşen), Bağlam Yayıncılık, Ankara 2007.
- Kropotkin, Pyotr, *Çağdaş Bilim ve Anarşi*, (Çev.: Mazlum Beyhan), Öteki Yayınevi, İstanbul 2007
- Marshall, Peter, *Anarşizmin Tarihi*, (Çev.: Yavuz Alagan), İmge Kitabevi, Ankara 2003.
- Newman, Saul, *Bakunin'den Lacan'a Anti-Otoriteryanizm ve İktidarın Altüst Oluşu*, (Çev.: Kürşad Kızıltuğ), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2001.
- Nozick, Robert, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, (Çev.: Alişan Oktay), Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2000.
- Özberk, Sinan, *Pratik Felsefe Yazıları*, Notos Kitabevi, İstanbul 2011.
- Örs, Birsen, *19. yy'dan 20. yy'a Modern Siyasal İdeolojiler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008.
- Proudhon, Pierre-Joseph, *Mülkiyet Nedir?*, (Çev.: Devrim Çetinkasap), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2010
- Purkis, Jon and Bowen, James, *21. yy Anarşizmi*, (Çev.: Şen Süer Kaya), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1998.
- Rocker, Rudolf, *Anarko-Sendikalizm*, (Çev.: H. Deniz Güneri), Kaos Yayınevi, İstanbul 2000.
- Rowley, Charles, *Özgürlük ve Devlet*, (Çev.: İbrahim Dalmış), Liberte Yayınları, Ankara 2002.
- Sennet, Richard, *Otorite*, (Çev.: Kamil Durand), Ayrıntı Yayınları İstanbul 2011.
- Sosyal ve Siyasal Teori*, Siyasal Kitabevi Yayınları, Ankara 1999
- Thomas, Paul, *Marx ve Anarşistler*, (Çev.: Devrim Evcı), Ütopya Yayınevi, Ankara 2000.
- Toku, Neşet, *Siyaset Felsefesine Giriş*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2005.
- Toku, Neşet, *John Locke ve Siyaset Felsefesi*, Liberte Yayınları, Ankara 2003.

Ward, Colin, *Anarşizm*, (Çev.: Hakan Gür), Dost Yayınevi, Ankara 2008.

Woodcock, George, *Anarşizm Bir Düşünce ve Hareketin Tarihi*, (Çev.: Alev Türker), Kaos Yayınları, İstanbul 2001.

Vincent, Andrew, *Modern Politik İdeolojiler*, (Çev.: Arzu Tüfekçi), Paradigma Yayınevi, İstanbul 2006.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Eren BALKAYA
Doğum Yeri ve Tarihi	Erzurum
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi
Y. Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Erzurum (Köprüköy) Yağan Lisesi (2007-2009) Erzurum Şükrüpaşa Anadolu Lisesi (2009-2011) Erzurum IMKB Anadolu Lisesi (2011-2012) İzmir (Ödemiş) Prof. Dr. Muzaffer KULA Anadolu Lisesi (2013-..)
İletişim	
E-Posta Adresi	eren_mahir25@hotmail.com
Tarih	20/07/2015